

รายงานการวิจัยเรื่อง

การบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก
Integration of Yonisomanasikāra and Philosophy for Children

วิรัช เกิดในมงคล

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ชื่อเรื่องงานวิจัย : การบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก

ชื่อผู้วิจัย : อาจารย์วีรยุทธ เกิดในมงคล

ปีที่วิจัย : 2550-2555 .

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการอำนวยความสะดวกต่อการสร้างชุมชนแห่งการสืบสอบที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด ควบคู่ไปกับปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม และเพื่อแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดจากความไม่คุ้นเคยต่อขอบเขตประเด็นปัญหาทางปรัชญาของผู้สอน อันมีผลทำให้ผู้สอนต้องอาศัยแต่เพียงทัศนคติและพื้นความรู้เดิมของตน ขาดความสามารถในการมองเห็นและเข้าใจประเด็นคำถามในเชิงปรัชญาที่จะช่วยต่อยอดให้กับการดำเนินการการสอนของเด็กให้เกิดความต่อเนื่องและอยู่ในประเด็นที่กำลังพยายามคิดหาคำตอบ ทำให้การร่วมสนทนาในชุมชนแห่งการสืบสอบอาจไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาทักษะการคิดใช้เหตุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยพบลักษณะเด่นของทั้งสองแนวทาง กล่าวคือแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กให้ความสำคัญกับกระบวนการในการพัฒนาทักษะการคิดใช้เหตุผล ในขณะที่แนวทางของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการให้ความสำคัญกับรูปแบบวิธีคิดที่ใช้ในการพัฒนาการคิดใช้เหตุผล ในแง่นี้แม้จะมีแนวทางที่แตกต่างกันแต่พบว่ามีเป้าหมายร่วมกันคือมุ่งพัฒนาความสามารถในการคิดใช้เหตุผลเป็นสำคัญ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวทางในการบูรณาการในลักษณะที่เป็นการผสมผสานวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบต่าง ๆ เข้าไปในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทั้งในการใช้เรื่องเล่าหรือนิทาน การตั้งประเด็นคำถาม การแสดงความคิดเห็น ตลอดจนในการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนในฐานะที่เป็นกระบวนการที่สามารถนำเอาเนื้อหาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบต่าง ๆ เข้าไปผสมผสานให้เกิดแนวทางที่เป็นรูปธรรม ได้เป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ร่วมกับกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดใช้เหตุผลของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กได้ ทั้งนี้ด้วยความชัดเจนและรูปแบบวิธีการคิดที่ไม่ซับซ้อนของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทำให้ง่ายต่อการนำไปปรับใช้ด้วยความเข้าใจที่ตรงกัน

ระหว่างผู้เรียนด้วยตนเอง และระหว่างผู้เรียนกับครูในการที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาความสามารถที่จะเรียนรู้การคิดด้วยตนเองของผู้เรียน ทั้งยังน่าจะสามารถนำไปพัฒนาต่อให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับชั้นต่างๆ ตามความพร้อมของผู้เรียนได้อย่างดี

Research Title : Integration of Yonisomanasikāra and Philosophy for Children.
Researcher : Mr. Weerayut Kerdnaimongkol
Year : 2007-2012

ABSTRACT

This research is conducted with an objective to study the Integration of Yonisomanasikāra and Philosophy for Children in order to facilitate and develop the community of inquiry in which the students have practiced the method of this philosophy along with cultivating virtue and norm as well as to solve the problem concerning the unfamiliar with the philosophical issue of the teachers which caused the teachers to rely only on personal attitude and basic knowledge, resulted in a lack of ability to see and understand the philosophical issue to help continue the discussion with children as well as trying to seek the answer; in which the discussion in community of inquiry could not achieve the goal to develop thinking skill efficiently.

According to this study, I found distinctive characteristic of both philosophy for children and Yonisomanasikāra thinking that philosophy for children emphasized on process in developing thinking skill, while Yonisomanasikāra thinking focuses on forms of thinking skill. Even though both are different, but they share the similar objective to develop the ability in reasoning skills essentially.

Therefore, I present the method to integrate Yonisomanasikāra thinking into the process of teaching and learning through story-telling, questioning, opinion and other techniques in classes as the process that can bring forms of Yonisomanasikāra thinking integrated to become more practical that can apply into the process of developing reasoning skills for philosophy of children curriculum. Due to clarity and simplicity of Yonisomanasikāra thinking, it is suitable to apply and provide understanding among students and between teachers and students that would support the development of

thinking skill that is necessary to develop ability of student's self-learning and can further apply for the other level of study depending on student's capacity.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็กสำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์ของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่กรุณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550 และด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่านที่กรุณาช่วยเหลือให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ คำปรึกษา แนะนำความคิดเห็นและกำลังใจ

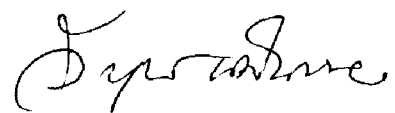
ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณทิพวรรณ ณ นคร สำหรับการรอคอยและช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้วิจัยมีสติในการทำงานอยู่เสมอ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ศิริพร ัญญาเมธีกุล ที่ช่วยให้คำแนะนำและข้อชี้แนะอันเป็นประโยชน์ด้วยดีมาตลอด

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. สิริเพ็ญ พริยจิตรกรกิจ ที่ช่วยเหลือให้ข้อมูลและเอกสารสำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพี่โป่ง พี่เก้ พี่เวทิน พี่ภูติส คณาจารย์เพื่อนร่วมงาน และท่านที่มีได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้ทั้งหลายสำหรับกำลังใจและความรู้สึกปรารถนาดีที่มีให้แก่กันตลอดมา

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคุณเป้ง พินพิน น้องเพลิน และขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาของผู้วิจัยที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้นเตือน และเป็นกำลังใจตลอดมาให้ผู้เขียนจัดทำรายงานการวิจัยในครั้งนี้

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	6
1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	6
1.4 สมมุติฐานและกรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	7
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	8
2 ปรัชญาสำหรับเด็ก.....	9
2.1 ความเป็นมาของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็ก.....	9
2.2 นิยามและจุดมุ่งหมายของปรัชญาสำหรับเด็ก.....	10
2.3 การจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก.....	11
2.4 เงื่อนไขและขั้นตอนในการดำเนินการ.....	20
2.5 ข้อจำกัดของการนำแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กมาใช้.....	23
3 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	24
3.1 ความสำคัญของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	25
3.2 ความหมายของโยนิโสมนสิการ.....	26
3.3 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 วิธี.....	27
3.4 สรุป.....	37
4 การบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	39
4.1 ลักษณะเด่นของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการและปรัชญาสำหรับเด็ก.....	39
4.2 เหตุผลในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	42
4.3 หลักและแนวทางในบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	43
4.4 สรุป.....	45
5 การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	47
5.1 การสรุปและอภิปรายผล.....	47
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	48
บรรณานุกรม.....	49
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	51

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัญหาที่สังคมไทยเผชิญอยู่ในขณะนี้คือการที่เด็กไทยขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วิจาร์ณ ขาดทักษะในการใช้เหตุผลซึ่งสำคัญในการคิดวิเคราะห์เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่ถูกระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดไว้ในหมวด 4 มาตรา 22 เรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งได้ระบุไว้ว่าให้มีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับ ความสนใจของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542: 13)

นอกจากนั้นเรายังพบว่าในห้องเรียนเด็กไม่เพียงแต่จะขาดทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล แต่เด็กจำนวนมากยังขาดความคิดที่จะแสดงออกอีกด้วย เด็กนักเรียนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ได้แต่นั่งนิ่งและทำเหมือนหนึ่งว่าตนเองเข้าใจในสิ่งที่ตนไม่เข้าใจ อุปสรรคดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการ ปฏิรูปการเรียนรู้ ปัญหาดังกล่าวอาจจะดูเหมือนว่าเกิดจากวัฒนธรรมในห้องเรียนที่มีได้มุ่งเน้นให้ ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการคิดตลอดจนเจตคติและท่าทีที่ควรจะมีต่อการมีส่วนร่วมในการ ความคิดเห็น สิ่งเหล่านี้อาจจะเกิดจากการที่ผู้เรียนขาดเครื่องมือสำคัญนั่นคือทักษะความคิดและ ความสามารถในการให้เหตุผลที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการอ้างเหตุผลที่ถูกต้อง

แต่ทั้งหมดนี้ อาจจะต้องมองย้อนกลับมาที่ครู กล่าวคือ การที่ครูไม่ได้ให้ความสำคัญกับการ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน ครูยังเคยชินกับวิธีการบรรยาย การป้อนความรู้และ ออกคำสั่งโดยไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนฝึกฝนความคิดด้วยตนเอง แนวทางที่จะนำมาพิจารณาในที่นี้ คือ แนวคิดเรื่องปรัชญาสำหรับเด็ก ซึ่งน่าจะมีส่วนสำคัญต่อการขจัดอุปสรรคดังกล่าวเพื่อนำไปสู่ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ซึ่งแน่นอนว่าไม่ควรจะจำกัดอยู่เพราะแต่ในห้องเรียนเท่านั้น

ค.ศ. 1968 แมทธิว ลิปแมน (Matthew Lipman) อาจารย์สอนปรัชญาที่มหาวิทยาลัย โคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ได้นำเสนอแนวการพัฒนาความสามารถในการสอนการคิดโดยผ่านการ สอนปรัชญา หรือที่ลิปแมนเรียกว่า ปรัชญาสำหรับเด็ก(Philosophy for Children หรือ p4c) อัน

เนื่องจากพบปัญหานักเรียนในระดับปริญญาตรีที่เขาสอนอยู่มีระดับการใช้เหตุผลอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี ลิปแมนคิดว่าน่าจะสอนเด็กเรื่องการใช้เหตุผลได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ การแก้ไขปัญหาในระดับมหาวิทยาลัยนั้นสายเกินไป ควรแก้ไขตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน จึงนำมาสู่การก่อตั้งสถาบันเพื่อการพัฒนาปรัชญาสำหรับเด็ก(Institute for the Advancement of Philosophy for Children(IAPC)) ในปี ค.ศ. 1974

ในปัจจุบันปรัชญาสำหรับเด็กได้ขยายไปทั่วโลกกว่า 40 ประเทศ มีสมาคม วารสาร เว็บไซต์ หลักสูตรและสถาบันวิจัยจำนวนมากมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กสามารถเข้าถึงปรัชญาได้ง่าย และเพื่อดึงดูดเด็กให้มีความสนใจในวิชาปรัชญาซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กสามารถเรียนรู้ได้

ปรัชญาสำหรับเด็ก(Philosophy for Children) มีจุดประสงค์หลัก คือ เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะคิดได้ด้วยตนเอง แมทธิว ลิปแมน(Matthew Lipman, 1980) อธิบายว่า ปรัชญา คือการคิดเกี่ยวกับการคิด ปรัชญาให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการคิดที่ดี และการคิดดังกล่าวเป็นการแสวงหาความรู้ความเข้าใจทางปัญญา (cognitive inquiry) ที่มีประสิทธิภาพ

ปรัชญาเป็นวิชาที่ช่วยเตรียมให้เด็กคิดในวิชาต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะในการเรียนวิชาปรัชญานั้น เด็กจะได้เรียนและฝึกฝนการคิดเกี่ยวกับการคิดในแง่มุมต่าง ๆ อันนำไปสู่ทักษะการคิดที่กว้างขวาง ได้แก่ ทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสร้างความคิดรวบยอด ทักษะการตีความ และคุณสมบัติการใช้วิจารณ์ญาณ

จากแนวคิดพื้นฐานในการจัดกิจกรรมทางปรัชญาให้แก่เด็ก ลิปแมนและคณะได้พัฒนาเป็นหลักสูตรย่อยๆ สำหรับเด็กแต่ละระดับอายุ ในหลักสูตรย่อยแต่ละระดับประกอบด้วย หนังสือนิทานหรือนิยายที่มีตัวเอกในเรื่องเป็นเด็กวัยเดียวกับผู้เรียน สำหรับให้ครูและนักเรียนอ่านด้วยกันและสนทนากัน การสนทนา (Dialogue) เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาการคิดของเด็ก ลิปแมนเชื่อว่าวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระตุ้นให้เด็กสนทนา คือการสอนผ่านนิทาน (Stories) ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยมีคู่มือครูคู่กับนิทานหรือนิยายเพื่อให้แนวทางในการจัดกิจกรรมแล้วฝึกทักษะการคิดแก่เด็ก สิ่งสำคัญที่สุดในการสอนผ่านนิทาน คือนิทานจะต้องกระตุ้นให้เด็กได้อภิปรายและพูดคุยในประเด็นต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความตระหนักและเข้าใจในตนเอง รวมถึงตลอดถึงโลกรอบตัว ครูจะทำหน้าที่ส่งเสริมการอภิปรายโดยการพูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กต้องการสนทนา และกระตุ้นกระบวนการคิดโดยใช้คำถามปลายเปิด (open-ended questions)

เมื่อเด็กได้สนทนา พูดคุย อภิปรายอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่การที่เด็กได้เรียนรู้ว่า การแสดงความคิดเห็นเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอจำเป็นจะต้องมีเหตุผลประกอบความคิดเห็นด้วยเสมอ นอกจากนั้นเด็กเรียนรู้ดีกว่าตนเองจะต้องมีความชัดเจนและเข้าใจในสิ่งที่ตนพูด สามารถยกตัวอย่างประกอบคำพูดของตนเองได้ พร้อมทั้งจะรับฟังข้อโต้แย้งหรือความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนและที่สำคัญคือเคารพความคิดเห็นของเพื่อน โดยที่เขาสามารถเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามต่อสิ่งที่ตนได้ฟังและหาข้อพิสูจน์ต่อความเห็นดังกล่าวในฐานะที่เป็นการสืบเสาะแสวงหาร่วมกัน

ลิปแมนใช้วิธีการเรียนการสอนที่เขาเรียกว่า ชุมชนแห่งการสืบสอบ (Community of Inquiry) โดยมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงห้องเรียนที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดให้กลายเป็นชุมชนแห่งการสืบสอบ ซึ่งครูมีฐานะเป็นเพียงผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่า ไม่มีอำนาจเหนือเด็ก ครูและนักเรียนจะร่วมกันสืบสอบ จะฟังความคิดเห็นของกันและกันด้วยความเคารพต่อกัน สร้างความคิด (idea) ของตนจากความคิดของผู้อื่น ทำหายความเห็นที่ไม่มีเหตุผลสนับสนุนของผู้อื่นให้กลายเป็นความเห็นที่มีเหตุผลสนับสนุน ช่วยกันยืนยันความคิดด้วยการหาข้อสรุปจากสิ่งที่พูด แสวงหาข้อสมมติล่วงหน้า (assumption) ของกันและกัน

มีประเด็นที่น่าสนใจในเบื้องต้นอยู่ในประเด็นเรื่องพื้นความรู้ของครู ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย เรื่อง An Evaluation of Lipman's Philosophy for Children Curriculum and Its Implementation in Schools in Victoria (1992) ของซูซาน วิลคส์ (Susan Wilks) ซึ่งเห็นว่า ครูที่ประสบความสำเร็จในการใช้โปรแกรมของลิปแมนไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานทางปรัชญามาก่อน (อ้างใน ปัทมศิริ ชีรานุรักษ์) นั่นคือ ในแง่นี้ ใครก็ตามหากเข้าใจวิธีการทางปรัชญาแม้จะไม่ได้เรียนปรัชญามาก่อนก็สามารถสอนด้วยวิธีการนี้ได้

บทบาทของครูคือผู้ร่วมอภิปราย ซึ่งในระยะแรกที่นักเรียนเริ่มเข้าสู่การเรียนรู้โดยใช้ทักษะการสืบสอบเชิงปรัชญาจะเริ่มจากการดูแลแบบอย่างซึ่งครูจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการอภิปราย และเมื่อนักเรียนได้ฝึกการเป็นผู้นำด้วยการตั้งคำถามและสนทนาเพื่อหาคำตอบคำถามที่ตนสนใจ นักเรียนเริ่มมีบทบาทในการเป็นผู้นำการอภิปรายได้มากขึ้น มีการตั้งคำถามและได้ตอบระหว่างนักเรียนด้วยกันมากขึ้น บทบาทที่สำคัญของครูจะอยู่ที่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้นักเรียนคิดด้วยการถามคำถามเมื่อการสนทนามีประเด็นที่น่าสนใจแต่ยังไม่มีนักเรียนคนใดถามคำถามนั้น และในทางปฏิบัติเมื่อการอภิปรายเริ่มกระจัดกระจายหรือกำลังไปสู่บางทิศทางครูจะเป็นผู้ตั้ง

นักเรียนกลับมาสู่ประเด็นที่กำลังถกเถียง ในการตัดสินใจถึงเวลาที่จะทำเช่นนั้นก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ครูจะต้องใช้ความเห็นของครูเองซึ่งขึ้นกับโลกทัศน์ของครู

จากประเด็นเรื่องพื้นความรู้ของครูว่าต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านปรัชญาพอสมควรหรือไม่ และบทบาทของครูที่จะต้องมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทตนเองให้เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก ต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามหรือประเด็นแล้วนำไปสู่การสนทนา การพูดคุยในกลุ่ม ให้เกิดกระบวนการคิดในลักษณะที่เรียกว่า การสืบสอบเชิงปรัชญา (philosophical inquiry) จะเห็นได้ว่า อาจจะมีข้อจำกัดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโลกทัศน์ของครู ซึ่งถ้าหากขาดหลักการหรือแนวคิดสำคัญ ในการกำกับการตั้งคำถาม การอภิปราย การร่วมสนทนาในชุมชนแห่งการสืบสอบอาจไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำปรัชญาสำหรับเด็กมาใช้ในประเทศไทยอาจจะต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาเป็นศาสตร์ที่สังคมไทยไม่คุ้นเคยทั้งเนื้อหาและวิธีการ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงจะพยายามหาแนวทางในการจัดอุปสรรคอันเกิดจากการที่ครูจะยึดอยู่กับการใช้โลกทัศน์ส่วนตัวมากเกินไป ตลอดจนหาแนวทางในการสร้างเนื้อหาปรัชญาสำหรับเด็กที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทยภายใต้องค์ความรู้จากพระพุทธศาสนา ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม

โดยการวิจัยบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กเข้ากับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆมันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยดีตนหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความดีงาม และแก้ไขได้ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2547:17)

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีวิธีคิดหลักประกอบ 10 วิธีได้แก่

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือการพิจารณาปรากฏการณ์ต่างให้รู้สภาวะตามที่เป็นจริง สืบสาวไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ เป็นวิธีที่ยึดหลักว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกิดจาก ส่วนประกอบย่อยๆ มารวมเข้าด้วยกัน ดังนั้นเพื่อที่จะเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสภาวะจึงจำเป็นต้อง แยกแยะให้เห็นองค์ประกอบย่อยๆ

3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติหรือสามัญลักษณะ เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้เท่าทัน คือรู้ว่าสิ่งต่างๆ นั้นเกิดขึ้นเองและจะดับไปเอง เรียกว่า รู้อนิจจัง และรู้ว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีใครบังคับหรือ กำหนดขึ้นเรียกว่า รู้อนัตตา

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหาหรือวิธีคิดแบบอริยสัจ มีหลักการสำคัญคือ การเริ่มต้นจากปัญหาหรือ ทุกข์ และทำความเข้าใจกับปัญหาหรือทุกข์ให้ชัดเจน สืบค้นหาสาเหตุ เตรียมแก้ไข ขณะเดียวกันก็ วางแผนวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา

5. วิธีคิดแบบบรรลธรรมสัมพันธ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดเพื่อให้ เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการและจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบตนเองว่า เข้าใจหลักการและ จุดมุ่งหมายของงานหรือไม่และงานที่ปฏิบัติได้ตรงตามจุดมุ่งหมายหรือไม่

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออกเป็นวิธีคิดบนพื้นฐานความตระหนักที่ว่าทุกสิ่งในโลกมี ส่วนดีและส่วนด้อย ดังนั้นเมื่อต้องตัดสินใจเลือกเอาสิ่งของสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับ ส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้และไม่มองข้ามข้อบกพร่องและจุดอ่อนของสิ่งที่เลือกใช้ การคิดและการ มองตามความจริงนี้ทำให้ไม่ประมาท อาจนำเอาส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกมาใช้ประโยชน์ได้ และมี โอกาสแก้ไขข้อบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้ได้

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียมเป็นวิธีคิดแบบสกัถหรือบรรเทาตัณหา ใช้ในการ พิจารณาว่าของสิ่งใดเป็นคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตที่แท้จริง จำแนกได้ว่าของสิ่งใดเป็น คุณค่าเทียม เพื่อพ้นจากการเป็นทาสของวัตถุ ตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูง พฤติกรรมต่อไป

8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม คือการทำใจให้คิดไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เมื่อได้รับประสบการณ์ใดก็ตามให้คิดไปในทางที่ดีงามเป็นประโยชน์แทนการคิดในทางไม่ดี ไม่มี ประโยชน์

9. วิธีคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน หมายถึง การคิดที่ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กำหนดเอาที่ความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ประจำวันเชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่กำลังรับรู้ กิจกรรมตามหน้าที่หรือการปฏิบัติ โดยมีจุดหมายไม่เพื่อฝันกับอารมณ์ชอบหรือชัง ไม่คิดฟุ้งซ่านไปอย่างไร้จุดหมาย

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นการคิดแบบมองให้เห็นความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้านจนครบทุกด้าน ไม่นำเอาแง่ใดแง่หนึ่งเพียงแง่เดียวมาวินิจฉัย ดีความแล้วประเมินค่าทั้งหมด วิธีคิดจำแนกแจกแจงแบบวิภาษวาทนี้ ทำให้ความคิดและการวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ มีความชัดเจน ตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง

จากวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีนี้ มีองค์ประกอบ 4 ส่วนคือ 1. การคิดอย่างเข้าถึงความจริง 2. การคิดอย่างมีลำดับขั้นตอน 3. การคิดอย่างมีเหตุผล 4. การคิดอย่างมีเป้าหมาย คิดให้เกิดผล ไม่ใช่คิดไปเรื่อยเปื่อย ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าโยนิโสมนสิการเป็นวิธีการที่มีศักยภาพที่จะช่วยฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์พิจารณาโดยแยกคาย ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผิน ทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่คิดเป็นและคิดดี ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะสร้างเนื้อหาและวิธีการที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม ให้เป็นไปตามหลักการและเป้าหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 เพื่อให้ก่อเกิดประโยชน์เหมาะสมต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยด้วยวิธีการแห่งปัญญา

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก โดยการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีมาสานเข้ากับวิธีการสอนการคิดของปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางการใช้วิธีคิดจากโยนิโสมนสิการเป็นทางเลือกในการกำกับและอำนวยความสะดวกในการสร้างชุมชนแห่งการสืบสอบที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด ควบคู่ไปกับปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร(documentary research) โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งศึกษาการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับ

ปรัชญาสำหรับเด็ก โดยนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีผสมเข้ากับวิธีการสอนการคิดของ ปรัชญาสำหรับเด็ก

1.4 สมมุติฐานและกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

สมมุติฐาน

มโนทัศน์สำคัญในวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความสอดคล้องและเข้ากันได้กับแนวคิดและ รูปแบบปรัชญาสำหรับเด็ก

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์หรืออธิบายแนวคิดของปรัชญาสำหรับเด็ก และหาความ สอดคล้องกันระหว่างวิธีการของการคิดในปรัชญาสำหรับเด็กและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ จากนั้น จะอภิปรายตั้งประเด็นเพื่อนำไปสู่การบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 สามารถบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก ให้เหมาะกับสภาพของ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากวิธีคิด วัฒนธรรม และสภาพสังคมไทย

1.5.2 ได้แนวทางในการจัดทำบทอ่านเป็นเนื้อหาปรัชญาสำหรับเด็กที่มีความสอดคล้องกับสังคม และวัฒนธรรม เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ของเด็กไทยในปัจจุบัน

1.5.3 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนำที่จะมีส่วนช่วยขยายศักยภาพและขอบเขตของวิธีการและ แนวคิดของปรัชญาสำหรับเด็กได้

1.5.4 สามารถสร้างโครงการฝึกอบรมปรัชญาสำหรับเด็กให้กับครูและคณาจารย์ ให้มีความ สอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน

1.5.5 เผยแพร่ในวารสารวิชาการทางด้านผลงานวิจัยทั้งในระดับชาติและระดับสากล

1.5.6 เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยในครั้งต่อไป

1.5.7 เป็นแนวทางให้โรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนในด้านการพัฒนาความสามารถในด้านการคิดวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ให้กับนักเรียน นิสิตและนักศึกษา

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์ โดยเริ่มจากศึกษาเหตุผลและหลักการ ทฤษฎี เป้าหมาย และมโนทัศน์พื้นฐานของปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและข้อจำกัดของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็ก จากนั้นจึงนำเหตุผลและหลักฐานจากการวิเคราะห์ความหมาย มโนทัศน์พื้นฐาน และวิธีการของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องปรัชญาสำหรับเด็ก โดยจะแสดงลักษณะที่สามารถแก้ไขข้อจำกัดของแนวคิดเรื่องปรัชญาสำหรับเด็ก จากนั้นจะอภิปรายและพิจารณาประเด็นร่วมระหว่างสองแนวคิดหลักเพื่อนำไปสู่การบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก ทั้งนี้จะนำผลงานบูรณาการไปทดลองจริงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำผลการทดลองใช้มาปรับปรุงผลงานบูรณาการโดยการขอรับข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญร่วมกับคณะที่ปรึกษาของโครงการวิจัย

บทที่ 2

ปรัชญาสำหรับเด็ก

ในบทนี้จะอธิบายความเป็นมาและแนวคิดสำคัญของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วิธีการเรียนการสอนที่เรียกว่า ชุมชนแห่งการสืบสอบ (Community of Inquiry) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องลักษณะเด่นของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็กซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการบูรณาการ ตลอดจนทำความเข้าใจเงื่อนไขและข้อจำกัดของการนำแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็กมาใช้

2.1 ความเป็นมาของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็ก

ปรัชญาสำหรับเด็กเริ่มต้นในช่วงปลายทศวรรษ 1960 เมื่อ แมทธิว ลิปแมน (Matthew Lipman) ศาสตราจารย์ทางปรัชญาที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา รู้สึกสับสนกับปัญหาพื้นฐานทางการศึกษาบางอย่างซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้ความเสื่อมถอยของความสามารถในการให้เหตุผลและการแก้ปัญหาของเด็กอเมริกันในช่วงเวลานั้น

แมทธิว ลิปแมน ได้กล่าวในบทนำของรายงานเรื่องปรัชญาสำหรับเด็กว่า ในปี ค.ศ. 1968 เขาเกิดความรู้สึกว่า เราน่าจะสอนเด็กเรื่องการใช้เหตุผลได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ แต่ลิปแมนตระหนักว่าเขาไม่ต้องการที่จะสอนตรรกวิทยาให้แก่เด็กในแบบที่สอนให้กับนักศึกษาในระดับวิทยาลัย เพราะแน่นอนว่าเด็กจะต้องปฏิเสธสิ่งที่เรียนยากเกินไป ลิปแมนเล่าว่า บางคนเสนอให้เขาสอนตรรกวิทยาในรูปแบบของนิทานสำหรับเด็ก ซึ่งลิปแมนสนใจในความเป็นไปได้ที่จะทำเช่นนั้นเนื่องด้วยเพราะเด็กส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับนิทานหรือเรื่องเล่าเหล่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องราวในลักษณะที่เกี่ยวกับการค้นพบกระบวนการคิดโดยกลุ่มของพวกเขา เด็ก ๆ ที่ค้นพบที่สามารถแยกแยะกระบวนการคิดที่ได้ผลมากกว่าออกจากกระบวนการคิดที่ได้ผลน้อยกว่า

ลิปแมนจึงได้ขอทุนจาก National Endowment for Humanities สำหรับการโครงการนำร่อง ซึ่งลิปแมนเสนอที่จะเขียนหนังสือสำหรับเด็กและนำไปสอนจริงในการทดลองภาคสนาม ลิปแมนได้รับทุนสำหรับโครงการของเขา เขาเขียนหนังสือซึ่งในปัจจุบันคือ Harry Stottlemeier's Discovery และดำเนินโครงการในช่วงปีการศึกษา 1970-1971 ที่ Rand School เมืองมอนแคลร์ รัฐนิวเจอร์ซีย์ ต่อจากนั้น ลิปแมนได้รับทุนทำโครงการต่อระหว่างปี 1971-1973 เพื่อขยายโครงการ ภายใต้การสนับสนุนของภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ซึ่งในช่วงเวลานั้น เขาได้พัฒนาคู่มือสำหรับ

ครู เพื่อการจัดเตรียมสมุดบันทึกการทำงานของเด็ก และเพื่อให้ครูคนอื่นๆสามารถนำไปใช้ได้ในระดับชั้น Grade 5-8 ทั้งยังได้แต่งเรื่องเล่าประกอบการสอนสำหรับนักเรียนชั้น high-school ในรูปแบบของวรรณกรรมด้วย

หลังจากนั้นลิปแมนได้ย้ายมาที่ Montclair State college ในปี 1972 และได้ทำงานร่วมกับ ดร. แอน มาร์กาเร็ท ชาร์ป ก่อตั้งสถาบันเพื่อการพัฒนาปรัชญาสำหรับเด็ก (Institute for the Advancement of Philosophy for Children (I.A.P.C.)) ในปี 1974 ที่ Montclair State College (Montclair State college ยกฐานะเป็น Montclair State University ในปี 1995) โดยสถาบันเพื่อการพัฒนาปรัชญาสำหรับเด็ก มีบทบาทและภาระกิจในการศึกษาวิจัย พัฒนา เผยแพร่แนวทางการพัฒนาทักษะการคิดและหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก ตลอดจนฝึกอบรมและผลิตบุคลากรสำหรับการสอนหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กตั้งแต่ในรูปแบบการอบรมระยะสั้นจนถึงในระดับปริญญาเอก

ทั้งนี้ ในปัจจุบัน I.A.P.C. มีเครือข่ายสมาชิกปรัชญาสำหรับเด็กอยู่ในหลายประเทศ ซึ่งศูนย์เครือข่ายต่างๆ มีการพัฒนาผลิตสร้างหลักสูตรและเนื้อหาที่หลากหลาย แต่ยังคงยึดถือรูปแบบเป้าหมาย และมีวิธีการสอนเหมือนกัน (สิริเพ็ญ 2006:13)

2.2 นิยามและจุดมุ่งหมายของปรัชญาสำหรับเด็ก

ลิปแมน นิยามปรัชญาสำหรับเด็กในฐานะที่เป็นปรัชญาที่ได้ประยุกต์สู่การศึกษาเพื่อจุดประสงค์ในสร้างนักเรียนที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการให้เหตุผล (reasoning) และการตัดสินใจ (judgement) ให้ดียิ่งขึ้น ในแง่ปรัชญาสำหรับเด็กเป็นปรัชญาประยุกต์รูปแบบหนึ่งแต่ไม่ใช่ในลักษณะที่เป็นการทำความเข้าใจกับแนวคิดของนักปรัชญาและนำมาแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่โดยผู้ที่ไม่ใช่ นักปรัชญา ปรัชญาสำหรับเด็กจึงไม่ได้หมายถึงการให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับปรัชญา (learn about philosophy) ไม่ใช่การสอนประวัติศาสตร์ความคิดของนักปรัชญา แต่คือการให้เด็กทำปรัชญา (do philosophy) โดยมุ่งเน้นการสอนที่เป็นไปในลักษณะที่เป็นการสอนเพื่อการคิด (teaching for thinking) เป็นสำคัญ (Lipman, 1991 อ้างถึงใน Fisher, 1998:38)

ปรัชญาสำหรับเด็ก (Philosophy for Children) มีจุดประสงค์หลัก คือ เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะคิดได้ด้วยตนเอง โดยผ่านสื่อที่มีลักษณะเชิงเรื่องเล่า ซึ่งช่วยเราให้เกิดการสนทนา เกิดกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ ด้วยการสืบสอบ การใช้เหตุผล การสร้างมโนทัศน์ และการสื่อสารความหมายสู่คนอื่นโดยวิธีการที่ลิปแมนเรียกว่า ชุมชนแห่งการสืบสอบ (community of inquiry)

สำหรับलिपแมน ปรัชญาสำหรับเด็กมีเป้าหมายที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กปรับปรุงการคิดใน 3 ด้าน คือ การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) การคิดเชิงสร้างสรรค์ (creative thinking) และการคิดเชิงอาทร (caring thinking) ลักษณะการคิดทั้งสามด้านที่แตกต่างกันนี้เชื่อมโยงได้กับอุดมคติของปรัชญากรีกในด้านความจริง (Truth) ความงาม (Beauty) และความดี (Goodness)

लिपแมนและคณะผู้วิจัยที่สถาบัน I.A.P.C. (Fisher, 1998: 41-42) จัดแบ่งทักษะการคิดที่ได้รับการพัฒนาด้วยปรัชญาสำหรับเด็กเป็นประเภทต่างๆ ดังที่ฟิชเชอร์สรุปไว้และผู้วิจัยได้ขยายความดังนี้

ทักษะการสร้างมโนทัศน์ (Concept formation skills) จะเกิดขึ้นจากคำถาม เช่น เรารู้อะไร? เราคิดอะไร? ตัวอย่างของคำถามคืออะไร? ซึ่งจะช่วยพัฒนาความเข้าใจในเชิงมโนทัศน์โดยผ่านการนิยาม การแบ่งประเภท และการขยายการเชื่อมโยงและโครงสร้างในเชิงมโนทัศน์ เด็กสามารถแยกแยะ อธิบายและยกตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นขอบเขตของมโนทัศน์ที่กำลังศึกษาหรือทำความเข้าใจอยู่

ทักษะการสืบสอบ (Inquiry skills) จะเกิดขึ้นจากคำถาม เช่น เราต้องการค้นหาอะไร? เราจะค้นหาอย่างไร? คุณรู้อะไรบ้าง ได้อย่างไร? สิ่งที่คุณพูดเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้อย่างไร? คำถามในลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับการค้นหาเพื่อที่จะตั้งคำถามและสำรวจประเด็นต่างๆ ในชุมชนแห่งการสืบสอบ เกี่ยวพันกับการเรียนรู้วิธีที่จะสังเกต อธิบาย และตั้งคำถาม ตามคำถามที่เกี่ยวข้อง แสดงความสามารถในการค้นหาตัวอย่างที่เกี่ยวข้องในแง่หนึ่งจะทำให้เด็กเห็นลักษณะข้อบกพร่องของการตั้งคำถามบางคำถามที่อาจตั้งอยู่บนสมมติฐานที่คลุมเครือ มีความขัดแย้งกันเอง หรืออาจจะไม่มีความหมาย ทำให้นักเรียนสามารถหลีกเลี่ยงการตั้งคำถามในลักษณะดังกล่าวได้

ทักษะการใช้เหตุผล (Reasoning skills) จะถูกนำมาด้วยคำถาม เช่น เรารู้อย่างไร? มันเป็นเรื่องจริงหรือไม่? ทำไมคุณจึงพูดอธิบายเช่นนั้น? อะไรคือเหตุผล? เหตุผลที่ให้นั้นสนับสนุนข้ออ้างหรือข้อสรุปนั้นๆ หรือไม่? คำถามในลักษณะนี้เกี่ยวข้องพันกับทักษะทางตรรกวิทยาและการอ้างเหตุผล ทักษะการให้เหตุผลในเชิงนิรนัยและอุปนัย นำไปสู่ความสามารถในการสร้างและเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ทำให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างสอดคล้อง มีลักษณะเป็นการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking)

ทักษะการแปลความ (Translation skills) จะถูกนำมาด้วยคำถาม เช่น เราสามารถตีความและสื่อสารอย่างไร? มันหมายความว่าอะไร? คำถามในลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับลักษณะความเข้าใจ ทำให้สิ่งที่พูดมีความชัดเจน เกิดการตีความ และการสื่อสารความหมายของแนวความคิดของแต่ละคนให้คนอื่น ๆ เข้าใจด้วย คือ สามารถถ่ายทอดความคิดของผู้อื่นได้

นอกจากทักษะที่สำคัญทั้ง 4 ด้านนี้แล้ว ลิปแมนได้กำหนดทักษะการคิดจำนวน 30 ทักษะ อาทิ เช่น การสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผล การสร้างข้อสรุปที่เหมาะสม การระบุสมมติฐานพื้นฐาน การค้นพบทางเลือกต่าง ๆ การสร้างความเชื่อมโยง การยกตัวอย่าง ฯลฯ ทั้งนี้ทักษะเหล่านี้จะได้รับการพัฒนาผ่านหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก (ปัทมศิริ ชีวานุรักษ์ 2544: 60) ซึ่งลิปแมนและคณะได้พัฒนาเป็นหลักสูตรย่อยๆ สำหรับเด็กแต่ละระดับอายุ ในหลักสูตรย่อยแต่ละระดับประกอบด้วยหนังสือนิทานหรือนิยายที่มีตัวเอกในเรื่องเป็นเด็กวัยเดียวกับผู้เรียน สำหรับให้ครูและนักเรียนอ่านด้วยกันและสนทนากัน การพัฒนาทักษะการคิดตามแนวทางหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กจะเกิดขึ้นโดยการอ่าน เขียน พูดและฟังร่วมกันในกิจกรรมชุมชนแห่งการสืบสอบ ทั้งนี้ในแต่ละระดับชั้นได้มีการแบ่งแยกทักษะที่เหมาะสมกับช่วงวัย ซึ่งจะมีความซับซ้อนแตกต่างกัน ในระดับเริ่มต้นเด็กจะได้รับการพัฒนาทักษะที่เป็นพื้นฐานก่อน เนื้อหาในแต่ละระดับชั้นจะเป็นพื้นฐานให้กับระดับสูงขึ้นไป และเมื่อขึ้นชั้นสูงขึ้นไปจะได้รับการพัฒนาทักษะที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น

2.3 การจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก

จากโครงการนำร่องที่ลิปแมนได้ทำการศึกษาเพื่อไปสู่เป้าหมายคือ การช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะคิดได้ด้วยตนเอง ความเข้าใจเบื้องต้นในการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางของลิปแมน คือ การที่จะต้องเข้าใจว่า ปรัชญาสำหรับเด็กคือการพัฒนากระบวนการคิดโดยผ่านการใช้เหตุผลในรูปแบบของการสนทนา การดึงให้คนเข้าร่วมในการสนทนาเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกระตุ้นให้เกิดการคิดซึ่งเริ่มต้นจากความสงสัย และพยายามค้นหาคำตอบโดยผ่านการสนทนาอย่างมีเหตุผล

การสนทนา (Dialogue) เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาการคิดของเด็ก การพูดคุยในบรรยากาศของความมีเหตุผลเป็นวิธีที่ดีในการกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนคิดด้วยตนเอง และวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระตุ้นให้เด็กสนทนา คือการใช้เรื่องเล่าหรือนิทาน (Stories) ด้วยเหตุผลที่ว่าเด็กชอบฟังนิทาน นิทานเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้เด็กคิด นิทานจะช่วยตั้งคำถามและความสนใจตลอดจนความคิดเห็นที่น่าประหลาดใจของเด็ก ๆ ออกมา

ลิปแมนแต่งเนื้อหาสำหรับการนำมาใช้กระตุ้นความคิดขึ้นในรูปแบบของนิยายเชิงปรัชญา เช่น การค้นพบของแฮรี สทอตเทิลไมเยอร์ (Harry Stottlemeier's discovery,1974) ลิซ่า (Lisa,1976) ซูกิ(Suki,1978) มาร์ค(Mark,1980) ฯลฯ นิทานเหล่านี้ จะแสดงบทสนทนาของตัวละคร โดยตัวละครแต่ละตัวจะมีการสนทนากันอย่างหลากหลาย ทั้ง เพื่อน ครู พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติ ตัวละครสำคัญจะเป็นเด็กที่เรียนอยู่ในช่วงชั้นเดียวกับผู้เรียน โดยแมททิว ลิปแมน และคณะได้พัฒนาเนื้อหาหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กและได้รับการตีพิมพ์โดยสถาบันเพื่อการพัฒนาปรัชญาสำหรับเด็ก(Institute for the Advancement of Philosophy for Children) ประกอบไปด้วยโปรแกรมตามระดับชั้นต่างๆ 7 โปรแกรม ดังตารางสรุปดังนี้

โปรแกรมปรัชญาสำหรับเด็กโดย Matthew Lipman และคณะ (IAPC)				
อายุ/ชั้น	นิยายสำหรับเด็ก	ชื่อคู่มือการสอน	เนื้อหาทางปรัชญา	ขอบเขตเนื้อหาสำหรับการสอน
3-6 ปี อนุบาล-ป.1	Doll's Hospital (โดย A.M. Sharp)	Making sense of my world	การสร้างมโนทัศน์	มโนทัศน์พื้นฐาน เช่น ความดี ความงาม ความจริง ฯลฯ
6-7 ปี ป.1-ป.2	Elfie	Getting our thought together	การใช้เหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับการคิด	การสำรวจประสบการณ์
7-8 ปี ป.2-ป.3	Kio And Gus	Wondering at the world	การใช้เหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติ	การศึกษาสิ่งแวดล้อม
8-10 ปี ป.3-ป.4	Pixie	Looking for meaning	การใช้เหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับภาษา	ภาษาและ ศิลปศาสตร์
10-12 ปี ป.4-ป.6	Harry Stottlemeier's discovery	Philosophical enquiry	ทักษะพื้นฐานในการใช้เหตุผล	ความคิดและความเป็นเหตุเป็นผลเชิงตรรกะ
12-13 ปี ป.6-ม2	Lisa	Ethical enquiry	การใช้เหตุผลในเรื่องจริยศาสตร์	การศึกษาในเรื่องทางศีลธรรม
14-15 ปี ม.2-ม.3	Suki	Writing: how and why	การใช้เหตุผลในภาษา	การเขียนและวรรณกรรม

16 ปีขึ้นไป ม. 4 ขึ้นไป	Mark	Social enquiry	การใช้เหตุผลใน การศึกษาทาง สังคม	การศึกษาทาง สังคมศาสตร์
----------------------------	------	-------------------	--	----------------------------

(รวบรวมจาก Fisher, 2000. หมายเหตุ - การใส่ระดับชั้นเป็นการเพิ่มเติมของผู้วิจัย)

เนื้อหาเรื่องราวและบทสนทนาที่เกิดขึ้นในนิยายแต่ละเรื่อง จะแฝงไว้ด้วยประเด็นปัญหาทางปรัชญา แสดงการใช้คำถาม อธิบายวิธีคิดตามหลักเหตุผล แบบอย่างของการใช้เหตุผลในการโต้แย้งตลอดจนทัศนคติและอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นซึ่งจะนำไปสู่การร่วมกันสืบค้นหาคำตอบตามประเด็นที่เด็กสงสัยอันเป็นเป้าหมายสำคัญของนิยายหรือนิทานปรัชญาสำหรับเด็กที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดประเด็นที่นำมาถกเถียงร่วมกันหาเหตุผลทำความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างนิยายทางปรัชญาของลิปแมนประกอบเพื่อให้เห็นแนวทางที่นิทานปรัชญาสำหรับเด็กจะได้ทำหน้าที่ของตัวนิทาน ดังเช่นในนิยายเรื่องการค้นพบของแฮรี สทอตเทิลไมเยอร์ (Harry Stottlemeier's Discovery) ซึ่งมีความยาวเกือบ 96 หน้า เป็นนิยายเรื่องแรกที่ลิปแมนเขียนขึ้นในปี 1969 เพื่อการศึกษาการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลตามโครงการวิจัยของลิปแมน ในช่วงปี 1970-1971 สำหรับเด็กนักเรียนชั้น เกรด 5 เป็นเรื่องราวของเด็กผู้ชายคนหนึ่งชื่อ แฮรีและเพื่อนนักเรียนชั้น เกรด 5 ที่ได้ค้นพบโมโนทัศน์พื้นฐานหลายมโนทัศน์ และกฎตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลตลอดจนเกิดความสงสัยในคำถามที่เกี่ยวกับธรรมชาติของความคิด เรื่องของจิต ความเป็นสาเหตุ ความเป็นจริง ความแตกต่างระหว่างความรู้และความเชื่อ ความถูกและความผิด และความยุติธรรมกับความอยุติธรรม โดยในเนื้อหาไม่มีการอธิบายหรือให้ความหมายคำสำคัญทางปรัชญาใดเป็นพิเศษ แต่มุ่งให้ความสำคัญกับการเป็นแบบอย่างของการคิด การตั้งคำถาม การพยายามหาคำตอบด้วยตนเอง และที่สำคัญเรื่องเล่านี้แสดงแบบอย่างของชุมชนแห่งการสืบสอบ (community of inquiry) ดังที่จะขอยกมาเพื่อให้เห็นตัวอย่างดังนี้

“บางทีมันอาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าแฮรีไม่ได้เผลอหลับไปในชั่วโมงวิทยาศาสตร์วันนั้น แต่จริงๆ แล้ว เขาไม่ได้หลับไป เขาแค่ใจลอย ในขณะที่ครูแบรดลีย์กำลังสอนเรื่องระบบสุริยจักรวาล และการโคจรรอบดวงอาทิตย์ของดาวเคราะห์ แต่แฮรีไม่ได้ฟัง เพราะเขากำลังคิดถึงภาพของดวงอาทิตย์ดวงใหญ่ที่กำลังลุกไหม้และมีดาวเคราะห์ดวงเล็กกำลังหมุนรอบอยู่

ทันใดนั้น แฮร์รี่รู้ว่า ครูแบรดลี่กำลังมองตรงมาที่ตัวเขา แฮร์รี่พยายามสลัดความคิดของเขาออกไปเพื่อที่จะตั้งใจฟังคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่มีหางยาวและโคจรรอบดวงอาทิตย์ทุก 77 ปี?”

แฮร์รี่คิดว่าเขาไม่สามารถตอบคำถามของครูแบรดลี่ได้ มีหางยาวหรือ? แฮร์รี่ลองนึกคำตอบที่จากคำที่ครูถาม “ดาวหมา” (เขาเพิ่งอ่านสารานุกรมเรื่อง Sirius ว่ามีชื่อเรียกอีกชื่อว่า ดาวหมา) แต่เขาเกรงว่าครูแบรดลี่จะไม่เห็นว่าเป็นคำตอบที่น่าตกชบขัน

ครูแบรดลี่จะไม่ได้ตลกด้วย แต่กำลังอดทนรอกอย่างที่สุด แฮร์รี่ใช้เวลาชั่วขณะหนึ่งคิดถึงสิ่งที่ครูแบรดลี่กล่าวว่า “ดาวเคราะห์ทุกดวงโคจรรอบดวงอาทิตย์” และสิ่งนี้มีหาง ไม่ว่ามันจะเป็นอะไรก็ตาม มันก็ยังคงหมุนรอบดวงอาทิตย์ มันจะเป็นดาวเคราะห์ได้ไหมนะ มันคงคุ้มที่จะลองเสี่ยงดู แฮร์รี่จึงตอบคำถามอย่างไม่แน่ใจ “ดาวเคราะห์?”

เพื่อนในชั้นเรียนพากันหัวเราะ ถ้าเขาดังใจฟัง เขาก็จะได้ยินสิ่งที่ครูแบรดลี่บอกว่าสิ่งนั้นคือ ดาวหางฮัลเลย์ และดาวหางนั้นก็โคจรรอบดวงอาทิตย์เหมือนเช่นที่ดาวเคราะห์โคจรรอบดวงอาทิตย์ แต่แน่นอนว่า ดาวหางนั้นไม่ใช่ดาวเคราะห์

โชคดีวาระฆังหมดคาบดังขึ้น เป็นสัญญาณว่าโรงเรียนเลิก แต่ระหว่างทางที่แฮร์รี่เดินกลับบ้าน เขาก็ยังคงรู้สึกแย่ที่ไม่สามารถตอบคำถามของครูแบรดลี่ได้

เขายังคงสงสัยว่าที่เขาตอบนั้นผิดได้อย่างไร เขาจึงลองคิดทบทวนสิ่งที่เขาได้ตอบ “ดาวเคราะห์ทุกดวงโคจรรอบดวงอาทิตย์” ครูแบรดลี่ได้กล่าวไว้ชัดเจน และเจ้าสิ่งที่มีหางก็โคจรรอบดวงอาทิตย์ด้วย เพียงแต่ มันไม่ใช่ดาวเคราะห์

ดังนั้น มีสิ่งที่โคจรรอบดวงอาทิตย์ที่ไม่ได้เป็นดาวเคราะห์ แฮร์รี่พูดกับตัวเอง “ดาวเคราะห์ทุกดวงโคจรรอบดวงอาทิตย์ แต่ไม่ใช่ทุกสิ่งที่โคจรรอบดวงอาทิตย์เป็นดาวเคราะห์

และแล้วแฮร์รี่ก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า ประโยคนั้นไม่สามารถกลับกันได้ ถ้าคุณนำเอาส่วนท้ายของประโยคมาไว้ส่วนต้นประโยค มันจะไม่เป็นจริงอีกต่อไป ยกตัวอย่างประโยค เช่น โฉกทั้งหลายเป็นต้นไม้ แต่ถ้าคุณกลับประโยค มันจะกลายเป็น ต้นไม้กลายเป็นโฉก ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งตอนนั้นมันเป็นจริงที่ว่า ดาวเคราะห์

ทั้งหลายโคจรรอบดวงอาทิตย์ แต่เมื่อคุณกลับประโยคและกล่าวว่า ทุกสิ่งที่โคจรรอบดวงอาทิตย์เป็นดาวเคราะห์ เมื่อนั้นมันจะไม่เป็นจริงอีกต่อไป—มันผิด

ความคิดของเขาจับใจเขามาก เขาตัดสินใจทดลองกับตัวอย่างอื่นๆ อีก

อย่างแรก เขาคิดประโยคว่า “เครื่องบินจำลองทั้งหลายเป็นของเล่น” ฉันทายว่ามันเป็นจริง เขาคิด ทีนี้ลองกลับประโยคดู “ของเล่นทั้งหลายเป็นเครื่องบินจำลอง” เมื่อถูกกลับ ประโยคจะผิด แฮร์รี่รู้สึกยินดีมาก

เขาจึงลองกับอีกประโยคหนึ่ง “แดงกว่าทั้งหลายเป็นผัก” (แฮร์รี่มักชอบนึกถึงแดงกว่าเป็นพิเศษ) แต่การกลับประโยคก็ไม่ได้คิดอย่างแฮร์รี่ “ผักทั้งหลายเป็นแดงกว่า (งั้นรึ)?” ผิดอย่างแน่นอน

แฮร์รี่ตื่นเต้นกับการค้นพบของเขา ถ้าเขารู้มาก่อนเมื่อบายนี เขาก็อาจจะไม่ต้องประสบกับความลำบากที่นั่นแล้ว!

และเมื่อเขาพบลิซ่า

ลิซ่าเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับเขา แต่ด้วยเหตุผลบางอย่างเขาไม่คิดว่าเธอเป็นคนหนึ่งในกลุ่มเด็กคนอื่นๆ ที่หัวเราะเขา และสำหรับเขาแล้วดูเหมือนว่า ถ้าเขาเล่าสิ่งที่เขาค้นพบ เธอน่าจะเข้าใจได้

ลิซ่า ฉันทึ่งมีความคิดที่น่าประหลาดใจละ แฮร์รี่ประกาศด้วยเสียงดัง

ลิซ่ายิ้มและมองดูเขาอย่างตั้งใจ

“เมื่อคุณลองกลับประโยค มันจะไม่เป็นจริงอีกต่อไป” แฮร์รี่กล่าว

ลิซ่าทำมุกย้อน แล้วมันน่าประหลาดใจตรงไหนล่ะ? เธอถาม

“ได้” แฮร์รี่ตอบ ลองพูดสักประโยคสิ อะไรก็ได้ ฉันทจะแสดงให้เห็นเธอ

“แต่เอาประโยคแบบไหนล่ะ?” ลิซ่ามองอย่างสงสัย “ฉันทคิดไม่ออกหรอกไม่ได้เตรียมมาก่อน”

“อย่างนี้นะ” แฮร์รี่กล่าว “ประโยคที่ประกอบด้วยสิ่งสองสิ่ง เช่น หมากับแมว หรือไอศกรีมโคนกับอาหาร หรือมนุษย์อวกาศกับคนทั่วไป”

ลิซ่าคิด แล้วเธอก็กำลังจะกล่าวอะไรบางอย่าง และแฮร์รี่ก็ร้ออย่างอดทน แล้วเธอก็ส่ายหน้าแล้วคิดใหม่

ว่ามาสิ สองสิ่ง อะไรก็ได้ที่มีสองอย่างในประโยคเดียวกัน แฮร์รี่ร้องขอ

ในที่สุดลิซ่า ก็คิดได้ “ไม่มีนกอินทรีตัวใดเป็นสิงโต” เธอกล่าว

แฮร์รีกลับประโยคนั้นแบบเดียวกับที่มาริโอ แมวของเขาพุ่งเข้าไปตะครุบกลุ่ม
ไหมพรมที่กลิ้งไปหามัน แฮร์รีกลับประโยคได้อย่างทันทีทันใด “ไม่มีสิ่งใดตัวใดเป็นนก
อินทรี” เขารู้สึกประหลาดใจ เพราะข้อความแรก ที่บอกว่า “ไม่มีนกอินทรีตัวใดเป็น
สิ่งใด” นั้นเป็นความจริง แต่เมื่อกลับประโยคแล้ว มันก็ยังเป็นจริงที่ว่า “ไม่มีสิ่งใดตัว
ใดเป็นนกอินทรี”

แฮร์รีไม่สามารถเข้าใจว่าทำไมจึงไม่เป็นเหมือนที่เขาคิดไว้ “ก็ก่อนหน้านี้มัน...”
เขาเริ่มที่จะพูดด้วยเสียงดังแต่เขาไม่ได้พูดต่อ

ลิซามองเขาอย่างประหลาดใจ ทำไมเธอต้องยกประโยคแหย่ๆอย่างนี้ด้วย แฮร์รี
คิดด้วยความรู้สึกขุ่นเคืองใจที่ผุดขึ้นมา แต่แล้วแฮร์รีก็คิดได้ ถ้าเขาคิดที่จะสร้างกฎ มัน
ก็ควรใช้ได้กับทุกข้อความไม่ว่าข้อความนั้นจะดูแหย่หรือไม่ก็ตาม ดังนั้นมันไม่ใช่
ความผิดของลิซ่า

นับเป็นครั้งที่สองในวันนั้น ที่แฮร์รีรู้สึกล้มเหลว แต่เขาก็ยังรู้สึกดีหน่อยที่ลิซ่า
ไม่ได้หัวเราะเขา

“ฉันคิดออกแล้ว” เขาบอกกับเธอ “ฉันคิดออกแล้ว”

“เธอคิดอะไรออกเหรอ?” เธอถาม ดวงตาสีเทาของเธอเบิกกว้าง ดูสดใสและ
เอาจริงเอางัง

“แน่นอน ฉันลองเอาประโยคเช่น “ดาวเคราะห์ทั้งหลายโคจรรอบดวงอาทิตย์”
และ “เครื่องบินจำลองทั้งหลายเป็นของเล่น” และ “แดงกว่าทั้งหลายเป็นผัก” มากับ
ประโยคโดยเอาส่วนหลังไปไว้ส่วนหน้า ประโยคนั้นจะไม่เป็นจริงอีกต่อไป”

“แต่ประโยคที่ฉันบอกกับเธอมันไม่เป็นเช่นนั้น” ลิซ่าตอบอย่างรวดเร็ว “ทุกๆ
ประโยคของเธอเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสิ่งนั้นๆ “ทั้งหลาย” แต่ประโยคของฉันพูดถึง
สิ่งนั้นในเชิง “ปฏิเสธ”

ลิซ่ากล่าวถูกต้อง แต่นั่นสามารถทำให้เกิดความแตกต่างหรือ? ทางเดียวที่จะรู้
คือลองทำดูกับประโยคอื่นๆ ที่เริ่มต้นประโยคด้วยการปฏิเสธอีก

“มันเป็นจริงที่ว่า ‘ไม่มีเรือดำน้ำลำใดเป็นจิงโจ้’ แฮร์รีกล่าว แล้วที่นี้พอกลับ
ประโยคว่า ‘ไม่มีจิงโจ้ตัวใดเป็นเรือดำน้ำ’ ละ?”

“ก็ยังคงจริงอยู่” ลิซ่าตอบ “และถ้าเป็นประโยคว่า ‘ไม่มียุงตัวใดเป็นนมยืม’ มันก็ยังเป็นจริงที่ว่า ‘ไม่มีนมยืมอันใดที่เป็นยุง’

นั่นละ แฮร์ริกล่าวอย่างตื้นตัน “นั่นละ ถ้าประโยคที่เป็นจริงเริ่มต้นประโยคด้วยคำว่า ‘ไม่’ แล้ว ประโยคที่ถูกกลับเนื้อความก็ยังคงเป็นจริงอยู่ แต่ถ้าเริ่มต้นประโยคด้วยการกล่าวถึงทั้งหลาย เมื่อกลับประโยคแล้วจะไม่เป็นจริง”

แฮร์ริรู้สึกยินดีกับการช่วยเหลือของลิซ่าแต่เขาไม่รู้จะกล่าวว่อย่างไร เขาต้องการที่จะขอบคุณเธอ แต่เขากลับพูดพึมพำอะไรบางอย่าง แล้วเขาก็รีบวิ่งกลับบ้าน

...

จากตัวอย่างบางตอนของเรื่องทีลิปแมนแต่งขึ้น จะเห็นได้ว่าลิปแมนใช้เรื่องเล่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเริ่มต้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนาความคิดซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถเห็นตัวอย่างของการคิดด้วยตนเอง โดยเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน นิยายหรือนิทานเหล่านี้จะทำให้หน้าที่เป็นเนื้อหาสำหรับการใช้ในการอภิปราย เนื้อเรื่องที่อ่านจะเป็นทั้งข้อมูลและตัวกระตุ้นให้เด็กได้เริ่มคิดต่อจากการนำเสนอคำถามหลักเชื่อมโยงกับประเด็นที่ตนสนใจ โดยมีคู่มือครูคู่กับนิทานหรือนิยายเพื่อให้แนวทางในการจัดกิจกรรมแล้วฝึกทักษะการคิดแก่เด็ก สิ่งสำคัญที่สุดในการสอนผ่านนิทาน คือนิทานจะต้องกระตุ้นให้เด็กได้ร่วมกันสนทนา ตั้งคำถาม อภิปราย และพูดคุยในประเด็นต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความตระหนักและเข้าใจในตนเองรวมถึงตลอดถึงโลกรอบตัว

ลิปแมนกล่าวว่า คุณค่าประการหนึ่งของนิยายหรือวรรณกรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจุดประกายความสงสัยของปรัชญาสำหรับเด็กคือ วรรณกรรมเหล่านี้ให้แบบอย่างของการสนทนาทั้งที่เป็นการสนทนาระหว่างเด็กกับเด็ก และระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นแบบอย่าง que แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่เป็นเผด็จการ (non-authoritarian) และลักษณะที่ไม่เป็นการปลูกฝังความเชื่อ (anti-indoctrinational) แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับคุณค่าของการสืบสอบ (inquiry) และการใช้เหตุผล ช่วยกระตุ้นการพัฒนาารูปแบบของความคิดและจินตนาการที่เป็นทางเลือกต่างๆ และช่วยให้เห็นลักษณะที่จะดำเนินไปในการในการอาศัยและมีส่วนร่วมในชุมชนเล็กๆ ที่ที่เด็ก ๆ แต่ละคนมีความสนใจเฉพาะตนแต่ก็ให้ความเคารพต่อกันในฐานะที่เป็นคนและมีศักยภาพที่จะสืบสอบร่วมกันด้วยเหตุผลเพียงเพราะว่ามันเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจที่จะทำเช่นนั้น (Lipman 1977:104)

ลิปแมนใช้วิธีการเรียนการสอนที่เขาเรียกว่า ชุมชนแห่งการสืบสอบ (Community of Inquiry) ลิปแมนกล่าวว่า อาจจะเป็นชาร์ลส์ แซนเดอร์ เพียร์ซ (Charles Sander Peirce) ที่เป็นคนที่น่าคำนึงมาใช้ ในแง่ที่จำกัดความสำหรับผู้ปฏิบัติการในการสืบค้นทางวิทยาศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์ กล่าวคือหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันสร้างชุมชนที่อุทิศให้กับการใช้กระบวนการที่เหมือนกันในการติดตามแสวงหาเป้าหมายที่เหมือนกัน ซึ่งลิปแมนกล่าวว่า ความหมายดังกล่าวถูกขยายกว้างออกไป โดยไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นการสืบค้นหรือสืบสอบทางวิทยาศาสตร์หรือไม่ก็ตาม ดังนั้น จึงสามารถพูดถึงการเปลี่ยนแปลงห้องเรียนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการสืบสอบได้ในลักษณะที่ว่า นักเรียนจะฟังความคิดเห็นของกันและกันด้วยความเคารพต่อกัน สร้างความคิด (idea) ของตนจากความคิดของผู้อื่น ทำหายความเห็นที่ไม่มีเหตุผลสนับสนุนของผู้อื่นให้กลายเป็นความเห็นที่มีเหตุผลสนับสนุน ช่วยกันยืนยันความคิดด้วยการหาข้อสรุปจากสิ่งที่พูด แสวงหาข้อสมมติล่วงหน้า (assumption) ของกันและกัน (Lipman 2003:20 และ สิริเพ็ญ 2006:13)

โดยมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงห้องเรียนที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดให้กลายเป็นชุมชนแห่งการสืบสอบ ซึ่งครูมีฐานะเป็นเพียงผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่า ไม่มีอำนาจเหนือเด็ก ในขั้นเริ่มต้นครูอาจจะมึนงงอย่างมากในชุมชนแห่งการสืบสอบ แต่เมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้บทบาทและเห็นคุณค่าของการตั้งคำถาม ชุมชนแห่งการสืบสอบได้พัฒนาขึ้น ครูจะค่อยๆ ลดบทบาทของตนลงบทบาทต่างของครูจะถูกแบ่งปันไปสู่ชุมชน ครูจะทำหน้าที่ส่งเสริมการอภิปรายโดยการพูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กต้องการสนทนา และกระตุ้นและท้าทายกระบวนการคิดโดยการตั้งคำถามเพื่อช่วยให้เด็กคิดลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครอบคลุมมากขึ้น และหลายแง่มุมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการใช้คำถามปลายเปิด (open-ended questions) ซึ่งเป็นคำถามที่ไม่มีคำตอบที่กำหนดไว้ คำตอบจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจความหมายและขอบเขตของมโนทัศน์นั้นๆ เช่น เมื่อถามว่า เราสามารถเข้าถึงความจริงที่แท้ได้หรือไม่ การตอบคำถามในแง่นี้ ผู้เรียนจะต้องพิจารณาถึงความหมายของความจริงว่าคืออะไร มีลักษณะที่เป็นแก่นแท้เป็นอย่างไร การเข้าถึงความจริงนั้นคืออะไร จะเข้าถึงอย่างไร การตอบคำถามในลักษณะนี้ต้องอาศัยการเชื่อมโยงในหลายมโนทัศน์ซึ่งในแง่หนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นคำถามเชิงปรัชญาที่มีเป้าหมายที่กระตุ้นให้เด็กมองหาความเชื่อมโยง ทำความเข้าใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกันกับคำถามและสร้างคำตอบของตนเอง

เมื่อเด็กได้สนทนา พูดคุย อภิปรายอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่การที่เด็กได้เรียนรู้ว่า การแสดงความเห็นเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอจะต้องมีเหตุผลประกอบความคิดเห็นด้วยเสมอ นอกจากนั้น

เด็กจะเรียนรู้ดีกว่าตนเองจะต้องมีความชัดเจนและเข้าใจในสิ่งที่ตนพูด สามารถยกตัวอย่างประกอบ คำพูดของตนเองได้เป็นการตรวจสอบสิ่งที่อ้างด้วยการให้ตัวอย่างเพื่ออธิบาย พร้อมทั้งจะรับฟังข้อโต้แย้งหรือความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนและที่สำคัญคือเคารพความคิดเห็นของเพื่อน โดยที่เขาสามารถเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามต่อสิ่งที่ตนได้ฟังและหาข้อพิสูจน์ต่อความเห็นดังกล่าวในฐานะที่เป็น การสืบเสาะแสวงหาร่วมกัน

ในแง่นี้ชี้ให้เห็นลักษณะที่โดดเด่นประการหนึ่งของชุมชนแห่งการสืบสอบตามแนวคิดของ หลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กคือ ชี้ให้เห็นแนวทางที่ว่าเด็ก ๆ จะสามารถเรียนรู้จากกันได้โดยอยู่บน พื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของคนอื่นเช่นเดียวกับความคิดเห็นของตน เป็นการเรียนรู้ ร่วมกันโดยผ่านการแก้ไขตนเอง (self-correcting) เด็กจะแก้ไขตนเองด้วยการถามเหตุผล หลักเกณฑ์ ความหมาย ความชัดเจน แลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ กระบวนการสืบสอบ ดำเนินไปด้วยการตั้งคำถามและพยายามหาคำตอบร่วมกันโดยการให้เหตุผลสนับสนุนคำตอบของตน เด็กจะพบว่าเหตุผลที่ตนให้กับคำตอบอาจจะยังไม่หนักแน่นพอ หรือมีความขัดแย้งในตนเอง คำตอบของเพื่อนที่มีเหตุผลมากกว่าจะนำไปสู่การแก้ไขขัดเกลาความสามารถในการแสวงหา คำตอบของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

2.4 เงื่อนไขและขั้นตอนในการดำเนินการ

ขั้นตอนดำเนินการกิจกรรมชุมชนแห่งการสืบสอบเริ่มต้นโดยมีเงื่อนไขที่สำคัญ 4 ประการ คือ

ประการที่ 1 การตกลงร่วมกันที่จะแสวงหาความเข้าใจในเชิงปรัชญา เพื่อให้เด็กค้นพบ คุณค่าของการสนทนาแบบสืบสอบ ครูอาจเริ่มต้นด้วยการชี้แจงสิ่งที่จะทำเพื่อไปสู่การตั้ง ข้อตกลงร่วมกันในการวางกฎเกณฑ์เพื่อให้การสนทนาเป็นไปเพื่อการสืบสอบร่วมกันเป็นไปอย่างมี คุณภาพ โดยให้เด็กแต่ละคนคิดในมุมมองของตนแล้วนำเสนอต่อกลุ่มย่อย แล้วนำเสนอต่อชั้นเรียน โดยนำมาพิจารณาร่วมกันถึงเหตุผลและความจำเป็นของกฎเกณฑ์นั้นว่ามีความสำคัญต่อการ ดำเนินกิจกรรมเช่นไร

ประการที่ 2 การหลีกเลี่ยงการปลูกฝังความเชื่อ ครูควรระวังการอธิบายของตน ในแง่ที่ว่า เด็กมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่อความเห็นของครู เนื่องจาก แบบแผนที่สืบต่อกันมาครูอยู่ในฐานะของผู้รู้ ดังนั้น ครูต้องหลีกเลี่ยงการเป็นแหล่งความรู้ของเด็ก เมื่อครูอธิบายอะไรบางอย่าง เท่ากับครูกำลังถ่ายทอดและปลูกฝังสิ่งนั้นให้กับเด็ก ในกรณีเช่นนี้เมื่อเด็กค้นพบแหล่งความรู้ซึ่งคือ ครูในกรณีนี้แล้ว การดำเนินกิจกรรมสืบสอบจะจบลงในที่สุด ถึงแม้ว่าครูจะรู้คำตอบแล้ว ครูควร กระตุ้นส่งเสริมให้การสืบสอบในฐานะของกระบวนการที่จะนำไปสู่การค้นพบและการสืบสอบต่อไป

ประการที่ 3 การเคารพความคิดเห็นของเด็ก ๆ จะช่วยให้เด็กกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเอง เมื่อเด็กแสดงความคิดเห็น สิ่งที่ครูและนักเรียนคนอื่นสามารถทำได้เป็นอย่างแรก คือ การรับฟังด้วยความตั้งใจ การรอคอยคำตอบที่นานกว่าปกติก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นด้วยเช่นการว่าเป็นการกระทำที่ให้ความสำคัญต่อความเห็นของเด็ก ๆ หลีกเลี่ยงการประเมินผลความคิดเห็นของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้การแสดงให้เห็นว่ามีการเคารพต่อความคิดเห็นของเด็กมีพื้นฐานอยู่ที่การทำให้นักเรียนรับรู้ ว่าความเห็นของตนเป็นสิ่งที่มีความค่าและได้รับการยอมรับ

ประการสุดท้าย การสร้างความไว้วางใจในตัวเด็ก เมื่อเด็กแต่ละคนรับรู้ว่าคุณได้รับความไว้วางใจ ทั้งในแง่ที่ความไว้วางใจซึ่งมาจากครูและความไว้วางใจซึ่งมาจากเพื่อนคนอื่นที่มีต่อกัน จะทำให้เด็กมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็น ความเชื่อถือว่าตนเองได้รับจะทำให้ให้นักเรียนตระหนักและรับรู้ถึงบทบาทและความรับผิดชอบที่ตนเองต้องมีต่อความเห็นของตน ส่งเสริมการตัดสินใจด้วยตนเอง รวมถึงการนำไปสู่การยอมรับฟังความเห็นต่างและยอมรับการแก้ไขจากเพื่อนอย่างเต็มใจ

เงื่อนไขทั้ง 4 ประการนี้เป็นสิ่งที่ครูควรคำนึงควบคู่ไปกับการตระหนักในบทบาทของครูในฐานะที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก(facilitator) ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิด ที่พร้อมจะพูดคุยและอธิบายเกี่ยวกับเกี่ยวกับคำถามที่เกิดขึ้นในทุกกระบวนการและเนื้อหา เพื่อเป็นแบบอย่างการยอมรับหลักการในการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์โดยการพูดคุยอย่างมีเหตุผล อันจะเป็นทัศนคติพื้นฐานสำหรับการดำเนินการกิจกรรมชุมชนแห่งการสืบสอบ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสำคัญคือการปรับปรุงทักษะการใช้เหตุผลของเด็ก ซึ่ง DeHaan และคณะได้ให้รายละเอียดขั้นตอนในการจัดกิจกรรม 15 ขั้นตอน โดยDeHaan และคณะอธิบายว่าแนวทางและขั้นตอนเหล่านี้ นำมาจากการงานของลิปแมน (Glenda MacNaughton, Gillian Williams, 2004:294-295) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เรียบเรียงและอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

- 2.4.1 เริ่มต้นด้วยการเลือกเรื่องราวและสื่อการสอนที่ใช้ในการกระตุ้นให้เด็กคิดเชิงปรัชญา ส่งเสริมการอภิปราย ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไป อาทิเช่น นิทานหรือนิยาย หนังสือนิทาน ภาพประกอบ เพลง บทกวี ภาพ ภาพยนตร์ ฯลฯ
- 2.4.2 จัดกลุ่มเด็กเพื่อให้เด็กทุกคนสามารถได้ยินซึ่งกันและกันอย่างชัดเจน เพราะการฟังเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเรียนรู้ว่าคนอื่น ๆ คิดอย่างไร
- 2.4.3 นำเสนอสื่อประกอบการสอนแก่เด็ก ๆ
- 2.4.4 หลังจากจบการนำเสนอ ครูจะต้องค้นหาความสนใจของเด็ก ทั้งนี้เพราะการสืบสอบหรือการแสวงหาความเข้าใจควรเริ่มต้นจากความสนใจของผู้เรียน โดยการตั้งคำถามทั่วๆ ไป เช่น ถามเด็กว่า มีอะไรที่น่าสนใจหรือน่าสงสัยบ้าง? เด็กมีคำถามหรือความสงสัยอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กได้ฟังหรือได้เห็นบ้าง? ครูจะกระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นในรูปของคำถาม

- ครูอาจจะให้เด็กทบทวนสิ่งที่รับฟังหรือเนื้อหาอีกครั้งเพื่อค้นหาสิ่งที่ตนสงสัย ครูต้องสร้างโอกาสในการถามคำถามให้แก่เด็ก อันจะนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการสร้างคำถาม รวมทั้งเป็นการสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในการสืบสอบเชิงปรัชญา
- 2.4.5 เขียนคำถามไว้บนกระดานและเขียนชื่อกำกับไว้ด้วยเพื่อเป็นการแสดงให้เด็กเห็นว่าคุณคิดของเขาได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่า
 - 2.4.6 จัดบันทึกเกี่ยวกับคำถามที่เกิดขึ้น โดยครูควรแสดงความสงสัยและแสดงพฤติกรรมในฐานะของผู้ร่วมสืบสอบ
 - 2.4.7 ถามคำถามที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างคำถามในกรณีที่ว่าบางคำถามที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงกัน โดยครูและเด็กอาจช่วยกันจัดกลุ่มคำถามที่คล้ายกันไว้ด้วยกัน
 - 2.4.8 ส่งเสริมให้กำลังใจในการอภิปราย โดยการขอให้เด็กช่วยอธิบายว่าทำไมจึงถามคำถามนั้นๆ และส่งเสริมให้เด็กคนอื่นเข้าร่วมสนทนาในประเด็นนั้นๆ เด็กหรือผู้เรียนควรเป็นคนตัดสินใจว่าเริ่มสำรวจคำถามใดก่อนโดยครูอาจให้เด็กลงคะแนนเสียงในคำถามที่เด็กสนใจมากที่สุด ทั้งนี้คำถามที่ใช้ในการถามคำถามควรเป็นคำถามที่มาจากความคิดของเด็กๆ
 - 2.4.9 แบ่งแยกลักษณะเด่นระหว่างคำตอบที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับหนทางที่แตกต่างกันในการตอบคำถาม ในแง่นี้ครูควรช่วยให้เด็กได้เรียนรู้วิธีที่แตกต่างกันในการตอบคำถาม
 - 2.4.10 สนับสนุนการแสดงความคิดเห็นหรือมุมมองที่แตกต่างจากการถามคำถาม ครูควรช่วยเด็กให้แสดงความคิดเห็นที่แท้จริงต่อสิ่งที่ไม่เห็นด้วย และนำความแตกต่างเหล่านี้มาคิดในกระบวนการสืบสอบ โดยให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียม
 - 2.4.11 ถามเด็กๆ ถึงเหตุผลว่า ทำไมเด็กๆ จึงมีความเห็นนั้นๆ ครูสามารถช่วยสนับสนุนและกระตุ้นให้ให้มีการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงโดยการที่ครูอาจตั้งคำถาม เช่น นักเรียนคนอื่นๆ คิดอย่างไรเกี่ยวกับคำถามหรือคำตอบที่เพื่อนพูดไป หรือนักเรียนอยากแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือไม่ เป็นต้น รวมถึงการส่งเสริมให้เด็กเคารพความคิดเห็นของเด็กคนอื่นๆ ด้วย
 - 2.4.12 แสดงให้เด็กๆ เห็นถึงความไม่สอดคล้องกันในคำตอบของเขา การให้เหตุผลเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปจะต้องไม่ขัดแย้งกัน
 - 2.4.13 พูดคุยกับเด็กๆ เกี่ยวกับความเห็นที่ไม่ตรงกัน และลองแก้ปัญหาว่าทำไมจึงมีความเห็นไม่ตรงกัน
 - 2.4.14 ครูจะต้องเป็นแบบอย่างของผู้ฟังที่ดี
 - 2.4.15 คอยดูแลให้เด็กๆ พึ่งความคิดความสนใจไปที่คำถามและหัวข้อการสนทนา
 - 2.4.16 ประเมินผลร่วมกับเด็กๆ ในตอนท้าย ว่าพวกเขารู้สึกอย่างไร พวกเขาพึงพอใจต่อคำตอบที่มีต่อคำถามของพวกเขาหรือไม่ มีอะไรอื่นอีกไหมที่พวกเขาอยากรู้เกี่ยวกับหัวข้อสนทนา

จะเห็นได้ว่า บทบาทของครูในขั้นตอนข้างต้นนี้ ครูจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นส่งเสริมให้เด็กแสดงความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ในฐานะที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับการจัดการเพื่อการคิดด้วยตนเองของเด็ก ไม่ใช่ครูในฐานะที่เป็นผู้รู้อีกต่อไป ในแง่นี้สิ่งที่จะเป็นกลไกสำคัญคือ ทักษะคิดของครูและพื้นความรู้ของครูที่จำเป็นต่อความสามารถในการมองเห็นและเข้าใจประเด็นคำถามในเชิงปรัชญาที่จะช่วยต่อยอดให้กับการดำเนินการการสนทนาของเด็กให้เกิดความต่อเนื่องและอยู่ในประเด็นที่กำลังพยายามคิดหาคำตอบ

2.5 ข้อจำกัดของการนำแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กมาใช้

ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อยู่ในประเด็นเรื่องพื้นความรู้ของครู ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย เรื่อง An Evaluation of Lipman's Philosophy for Children Curriculum and Its Implementation in Schools in Victoria (1992) ของซูซาน วิลคส์ (Susan Wilks) ซึ่งเห็นว่า ครูที่ประสบความสำเร็จในการใช้โปรแกรมของลิปแมนไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานทางปรัชญามาก่อน (อ้างใน ปัทมศิริ ธีรานุรักษ์) นั่นคือในแง่นี้ ใครก็ตามหากเข้าใจวิธีการทางปรัชญาแม้จะไม่ได้เรียนปรัชญามาก่อนก็สามารถสอนด้วยวิธีการนี้ได้ ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ว่าเป็นไปได้ด้วยเพราะระบบการจัดเนื้อหาหลักสูตรที่ทำให้การเรียนการสอนปรัชญาสำหรับเด็กสามารถดำเนินไปได้โดยมีอุปกรณ์สำคัญคือ คู่มือการสอนของครู ที่ถูกออกแบบมาเพื่อช่วยครูในการดึงแนวคิดออกมาจากเด็ก มีลักษณะเป็นคำแนะนำเกี่ยวกับหัวข้อที่เด็กอาจจะต้องการพูดคุย คำแนะนำเหล่านี้จึงเป็นเสมือนข้อมูลพื้นฐานสำหรับครู

ทั้งนี้เพราะ บทบาทของครูคือผู้ร่วมอภิปราย ซึ่งในระยะแรกที่นักเรียนเริ่มเข้าสู่การเรียนรู้โดยใช้ทักษะการสืบสอบเชิงปรัชญาจะเริ่มจากการดูแบบอย่างซึ่งครูจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการอภิปราย และเมื่อนักเรียนได้ฝึกการเป็นผู้นำด้วยการตั้งคำถามและสนทนาเพื่อหาคำตอบคำถามที่ตนสนใจ นักเรียนเริ่มมีบทบาทในการเป็นผู้นำการอภิปรายได้มากขึ้น มีการตั้งคำถามและได้ตอบระหว่างนักเรียนด้วยกันมากขึ้น บทบาทที่สำคัญของครูจะอยู่ที่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้นักเรียนคิดด้วยการถามคำถาม เมื่อการสนทนามีประเด็นที่น่าสนใจแต่ยังไม่มีนักเรียนคนใดถามคำถามนั้นและในทางปฏิบัติเมื่อการอภิปรายเริ่มกระจัดกระจายหรือกำลังไปสู่บางทิศทางครู

จะเป็นผู้ดึงนักเรียนกลับมาสู่ประเด็นที่กำลังถกเถียง ในการตัดสินใจถึงเวลาที่จะทำเช่นนั้นก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ครูจะต้องใช้ความเห็นของครูเองซึ่งขึ้นกับพื้นความรู้และโลกทัศน์ของครู^{*}

จากประเด็นเรื่องพื้นความรู้ของครูว่าต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านปรัชญาพอสมควรหรือไม่ และบทบาทของครูที่จะต้องมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทตนเองให้เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก ต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามหรือประเด็นแล้วนำไปสู่การสนทนา การพูดคุยในกลุ่ม ให้เกิดกระบวนการคิดในลักษณะที่เรียกว่า การสืบสอบเชิงปรัชญา จะเห็นได้ว่าอาจจะมีข้อจำกัดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโลกทัศน์ของครู ซึ่งถ้าหากขาดหลักการหรือแนวคิดสำคัญในการกำกับ การตั้งคำถาม การอภิปราย การร่วมสนทนาในชุมชนแห่งการสืบสอบอาจไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในตอนเริ่มต้นหากครูไม่สามารถแสดงแบบอย่างที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ทักษะการตั้งคำถาม ได้การเริ่มต้นอาจดำเนินไปอย่างขาดเป้าหมายส่งผลให้ไม่ประสบความสำเร็จในการทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเอง

การนำปรัชญาสำหรับเด็กมาใช้ในประเทศไทยอาจจะต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาสำหรับเด็กเป็นศาสตร์ที่สังคมไทยไม่คุ้นเคยทั้งเนื้อหาและวิธีการ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงจะพยายามหาแนวทางในการจัดอุปสรรคอันเกิดจากการที่ครูจะยึดอยู่กับการใช้โลกทัศน์ส่วนตัวมากเกินไปตลอดจนหาแนวทางในการสร้างเนื้อหาปรัชญาสำหรับเด็กที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทยภายใต้องค์ความรู้จากพระพุทธศาสนา ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม โดยผู้วิจัยเชื่อว่า การนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้ามาบูรณาการกับแนวทางของปรัชญาสำหรับเด็กน่าจะช่วยแก้ไขปัญหारेื่องการใช้โลกทัศน์ส่วนตัวได้เพราะวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการให้กรอบวิธีการคิดที่มีประเด็นชัดเจน เหมาะสำหรับการเริ่มต้นในแง่ที่ว่าให้แนวทางในการตั้งคำถามที่จะเป็นฐานเบื้องต้นสำหรับการเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเองได้โดยความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้เรียนที่พยายามค้นหาแนวทางในการตั้งคำถามและครูในฐานะที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้การเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตัวผู้เรียนเอง

* โปรดดูรายละเอียดใน ปรัชญาสำหรับเด็กชวนกับการสอนปรัชญาในฐานะวิชาศึกษาทั่วไป (สิริเพ็ญ พิริย จิตรกรกิจ. 2549: 24-25)

บทที่ 3

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ปัญหาของคนในสังคมปัจจุบันจะลดลงหรือไม่ถ้าคนเราทุกคนใช้ความคิดให้มากขึ้น คำถามที่ตามมาคือ การใช้ความคิดนั้นคือคิดอย่างไร ทั้งนี้เพราะคงไม่มีใครที่ไม่เคยใช้ความคิด แต่ปัญหาที่เราเผชิญกันอยู่นั้น จะมีวิธีการหาคำตอบจากวิธีการคิดที่ถูกวิธีได้ก็ต่อเมื่อเรารู้ว่า วิธีคิดที่ถูกวิธีนั้นคืออะไร ในบทนี้จะนำเสนอกรอบวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งตัวอย่างการนำไปใช้ ซึ่งมีเป้าหมายที่จะนำไปสู่ “การคิดเป็น” เพื่อนำไปใช้ในการสร้างความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้นในการสร้างทักษะพื้นฐานให้กับผู้เรียนและเป็นพื้นฐานสำหรับครูในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดคิดด้วยตนเองตามแนวทางปรัชญาสำหรับเด็ก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวทางจากหลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาการที่เด็กไทยขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ขาดทักษะการใช้ปัญญา โดยใช้แนวทางที่มุ่งเน้นให้เกิดการคิดพิจารณาด้วยหลักเหตุผล ทั้งนี้ในทางพุทธศาสนา การคิดพิจารณาเหตุผลด้วยตนเองทำให้เกิดปัญญาประเภทหนึ่งเรียกว่า จินตามยปัญญา ในบทนี้จะเสนอ แนวคิดหลักที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเองโดยวิธีที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ หรือที่พระพรหมคุณาภรณ์เสนอในฐานะที่เป็นวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม นั้นเอง

3.1 ความสำคัญของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้วิเคราะห์เรียบเรียงหลักพุทธธรรมนำเสนอแนวคิดการจัดการการศึกษาตามหลักพุทธธรรม มีเป้าหมายให้เกิดการ “คิดเป็น” โดยอิงอาศัยหลักธรรมจากพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการพัฒนาความคิดที่เรียกว่า การคิดตามหลักพุทธธรรม ซึ่งหมายถึง การคิดด้วยหลักโยนิโสมนสิการ โดยอธิบาย โยนิโสมนสิการในฐานะที่เป็นปัจจัยภายในควบคู่ไปกับปรโตโมสะซึ่งจัดเป็นปัจจัยภายนอกที่ช่วยให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งหมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็นแนวความคิด ทศนคติค่านิยมที่ถูกต้องดีงามอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมโดยสอดคล้องกับความเป็นจริง ปัจจัยทั้งสองนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่าเป็นแหล่งเบื้องต้นของการศึกษา

ทั้งนี้โดยความหมายของปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น เช่น การสั่งสอน บอกเล่า ชี้แจงจากผู้อื่น รวมถึงการรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ส่วน โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย ซึ่งหมายถึง การคิดถูกวิธี การรู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง หรือคิดเป็นนั่นเอง

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการในเบื้องต้นนี้คือ ปรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่นที่บุคคลได้รับมาจากหลายแหล่งที่มา อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมต่างๆ อาจชักนำไปในทางที่ผิด ไม่ก่อให้เกิดการศึกษา ในแง่นี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ โยนิโสมนสิการในแง่ที่เป็นหลักในการใช้พิจารณาข่าวสาร ข้อมูล ความคิดเห็น ความเชื่อตลอดจนคำสอนที่ได้รับถ่ายทอดมา เพื่อให้เกิดกระบวนการศึกษาที่จะชี้นำไปในทางที่ถูกต้อง

3.2 ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่าโดยรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ คำว่า โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อูบาย วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนี้ นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ จึงแปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย ซึ่งโดยความหมายอาจแยกเป็นลักษณะต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

- 3.2.1 อูบายมนสิการ แปลว่า คิดพิจารณาโดยอูบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี หมายถึง ถูกวิธีที่จะเข้าถึงความจริง สอดคล้องตามความจริง ทำให้ยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย
- 3.2.2 ปถมนสิการ คือ คิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับมีขั้นตอน ไม่สับสน หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะจัดลำดับความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง
- 3.2.3 การถมนสิการ หรือ คิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่สืบทอดกัน พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ
- 3.2.4 อุปาทกมนสิการ แปลว่าคิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เพื่อให้การคิดเป็นไปอย่างมีเป้าหมาย ในแง่นี้หมายถึง หมายถึง การคิดพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดที่จะทำให้หายหวาดกลัวให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ลักษณะต่างๆ ของความคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นพอสรุปได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล และคิดเป็นกุศล กล่าวคือ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือ

คิดตามแนวทางของปัญญา คือการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆมันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยดีเลวอาชวาทของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความตึงาม และแก้ไขได้ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2547:17)

พระธรรมปิฎกได้อธิบายว่า ในแง่ของขอบเขตวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สามารถนำไปใช้ครอบคลุมตั้งแต่ความคิดในแนวทางของศีลธรรม การคิดตามหลักความดีงามและหลักความจริงต่างๆ ที่คนได้ศึกษาหรือรับการอบรมสั่งสอนมา เช่น คิดในทางที่จะเป็นมิตร คิดรัก คิดปรารภนาดี มีเมตตา คิดที่จะให้หรือช่วยเหลือเกื้อกูล คิดในทางที่จะเข้มแข็ง ทำการจริงจังไม่ย่อท้อ เป็นต้น ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาลึกซึ้งอะไร ตลอดจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาสาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ ปัญญาละเอียดประณีต และด้วยโยนิโสมนสิการมีขอบเขตกว้างขวางเช่นนี้ พระธรรมปิฎกจึงสรุปว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้เป็นวิธีคิดที่ทุกคนสามารถนำไปใช้ได้

3.3 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 วิธี

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีวิธีคิดหลักประกอบ 10 วิธี ในที่นี้จะนำเสนอการอธิบายวิธีคิดทั้ง 10 แนวทางดังที่พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายโดยเรียบเรียงคำอธิบายควบคู่ไปกับการประยุกต์ที่ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ได้นำมาประยุกต์และยกตัวอย่าง(สุมน 2545) โดยที่ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาพัฒนาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการวิธีคิดและเห็นแนวทางในการนำมาประยุกต์เพื่อส่งเสริมการคิดเป็น ดังตัวอย่างการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ตามศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ได้แสดงไว้ ดังนี้

3.3.1 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือการพิจารณาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหลักว่าการกระทำต่างๆเป็นผลที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่มาก่อนหน้า วิธีนี้เป็นวิธีคิดที่อาศัยหลักปฏิจจนสมุบาท เป็นต้นแบบซึ่งเป็นหลักธรรมที่อธิบายถึง การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดขึ้น หลักปฏิจจนสมุบาทนี้ มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก ที่สำคัญคือ อิทัปปัจจยตา หมายถึง ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย และปัจจัยการ คือ อาการที่สิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยแก่กัน เป็นต้นแบบ การพิจารณาให้รู้สภาวะตามที่เป็นจริง พิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไขด้วยการสืบสาว สืบค้นไปถึงสาเหตุและ

ส่วนประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

แนวปฏิบัติของวิธีนี้มีอยู่ 2 แนว คือ

ก. คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยถือหลักว่า สิ่งทั้งหลายย่อมต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นพร้อมกัน เช่น “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

ข. คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม คือ เมื่อประสบพบเห็นสิ่งใดๆ ที่ควรพิจารณา ก็ควรตั้งคำถามแกตนว่า ทำไม เพราะอะไร เพราะเหตุใด

ทั้งสองแนวทางนี้สามารถนำมาใช้ประกอบกันได้โดยการตั้งคำถามเพื่อหาสาเหตุและในขณะเดียวกัน ก็สืบค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์เป็นสาเหตุให้กับปัญหานั้น ในแง่นี้ เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณากำหนดปัญหาให้ชัดเจน ดังเช่นตัวอย่าง ที่ศาสตราจารย์สมน ใต้ยกมา คือการพยายามหาสาเหตุของการที่ชาวบ้านอ่านหนังสือไม่ออก โดยตั้งคำถามว่า ทำไมชาวบ้านที่เรียนจบประถมศึกษา มา 10 ปีแล้วจึงอ่านหนังสือไม่ออก แล้วสืบสาวหาสาเหตุจากคำตอบที่ได้ เช่นเมื่อตอบว่า เพราะชาวบ้านลืมนิยามการอ่าน ก็ตั้งคำถามต่อไปว่า ทำไมชาวบ้านลืมนิยามการอ่าน เมื่อหาคำตอบได้ เช่น ตอบว่า เพราะไม่ได้อ่านมานานแล้ว ก็ตั้งคำถามต่อไปว่า ไม่ได้อ่านมานานแล้วเพราะอะไร ตั้งคำถามและสืบสาวหาคำตอบไปจนถึงที่สุด ซึ่งในที่นี้คือ เพราะผู้บริหารไม่ตระหนักในคุณค่าของการอ่าน ซึ่งนำไปสู่การสรุปความคิดว่า ถ้าแก้ปัญหการอ่านหนังสือไม่ออก ต้องแก้ปัญหาที่ผู้บริหารองค์กรของรัฐและเอกชนให้เห็นคุณค่าของการรู้หนังสือและการอ่านหนังสือ

3.3.2 วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบหรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและรู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เป็นวิภาษวิธี หรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์ที่ยึดหลักว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกิดจากส่วนประกอบย่อยๆ มารวมเข้าด้วยกัน ดังนั้นเพื่อที่จะเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสภาวะจึงจำเป็นต้องแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบย่อยๆ

ทั้งนี้มิใช่มีแต่การแยกแยะหรือแจกแจงออกไปอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีการจัดหมวดหมู่หรือประเภทไปพร้อมกันด้วย เช่น ตัวอย่างเรื่อง องค์กรรวม “คน” สามารถแยกแยะออกมาได้ว่าประกอบจากส่วนประกอบย่อยต่าง ได้แก่ โครงกระดูก เนื้อหนัง เลือด น้ำเหลือง สมอง หัวใจ ปอด ตับ ไต ไข่ พุง กระเพาะ ตา หู จมูก ลิ้น ฯลฯ ทั้งนี้เป้าหมายของวิธีคิดในข้อนี้มีใช้เพียงแต่การจำแนกแยกแยะ หรือจัดประเภท เท่านั้น แต่มุ่งให้ได้รู้ถึงการพิจารณาเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ภายใน

องค์ประกอบย่อยเหล่านั้นด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องและสนับสนุนวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยด้วยเช่นกัน

3.3.3 วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดาหรือสามัญลักษณ์ เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย เช่น รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นมีการเกิด เปลี่ยนแปลงและดับสลายไปในที่สุด เป็นต้น ซึ่ง ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายว่า วิธีคิดแบบนี้ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่มากพอ ทั้งยังจะต้องเป็นผู้ที่มีสติ ไม่ถูวามไปตามอารมณ์และความรู้สึก ไม่ประมาท เป็นการรู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายที่เป็นธรรมชาติย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยและ ขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นเดียวกัน พระธรรมปิฎก อธิบายว่า วิธีคิดแบบนี้แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่หนึ่ง คือ รู้เท่าทันและยอมรับความจริง

ขั้นที่สอง คือ การคิดแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา กล่าวคือ เมื่อรู้และเข้าใจเหตุปัจจัยแล้วก็จัดการที่เหตุปัจจัยนั้น

ตัวอย่างของวิธีคิดแบบนี้ตามตัวอย่างของศ.สุมน อมรวิวัฒน์ คือ เมื่อนางสาวสุดสวยซึ่งเคยเป็นนางงามระดับชาติมาแล้ว อายุ 55 ปี พบว่า เริ่มเข้าสู่วัยชรา ผิวหนังเหี่ยวแห้ง ผมหงอก เกิดอาการหลงลืม ถ้านางสาวสุดสวย คิดแบบสามัญลักษณ์ไม่เป็น ไม่สามารถยอมรับความจริงที่เปลี่ยนแปลงนี้ได้ พยายามหาวิธีบังคับให้ตัวเองไม่ชราไปตามไปด้วยวิธีต่าง ๆ ที่สุดแล้วไม่สามารถบังคับตัวเองให้คงความสาวเหมือนเดิมไว้ไม่ได้ จะเกิดความทุกข์ระทมไปตลอด แต่ถ้าเข้าใจวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ รู้เท่าทันธรรมดา ว่าความแก่ชรา เป็นสิ่งธรรมดาที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ด้วยความมีสติ ไม่ประมาท ตามขั้นที่ 1 คือ รู้เท่าทันและยอมรับความจริง ก็จะไม่เป็นทุกข์ตามไปกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นำไปสู่ ขั้นที่สองคือคิดแก้ไขไปตามเหตุปัจจัย คือปรับปรุงตนให้เป็นหญิงชราที่สง่างามสมวัย ที่หลง ๆ ลืม ๆ ก็แก้ปัญหาโดยฝึกฝนตนเองให้จดบันทึกมีสติอยู่เสมอ ด้วยวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ก็จะไม่ทำให้ไม่เกิดปัญหาเมื่อรู้เท่าทันธรรมดานั่นเอง

3.3.4 วิธีคิดแบบแก้ปัญหาหรือวิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดในข้อนี้มีเป้าหมาย คือเพื่อการแก้ปัญหาเป็นวิธีแห่งการดับทุกข์ มีหลักการสำคัญคือ การเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์ และทำความเข้าใจกับปัญหาหรือทุกข์ให้ชัดเจน สืบค้นหาสาเหตุ เตรียมแก้ไข ขณะเดียวกันก็วางแผนวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา วิธีนี้เป็นวิธีคิดที่สามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบแก้ปัญหานี้ มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

3.3.4.1 วิธีคิดตามเหตุผล เป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่เหตุนั้น

3.3.4.2 วิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง คือ ต้องกำหนดรู้ปัญหาและทำความเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน เป็น การคิดอย่างตรงไปตรงมา นำเอาสิ่งหรือเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องมาใช้ในการแก้ปัญหา ไม่นำสิ่งหรือ เรื่องที่ใช้ปฏิบัติไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง และต้องเป็นการแก้ปัญหาที่ปฏิบัติได้จริง

วิธีคิดแบบแก้ปัญหาหรือวิธีคิดแบบอริยสัจนี้ มีขั้นตอนจัดเป็น 2 คู่ คือ

คู่ที่ 1 กำหนดตัวปัญหา และ กำหนดเหตุของปัญหา

คู่ที่ 2 จุดหมายซึ่งเป็นภาวะสิ้นปัญหา และ วิธีปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุเพื่อบรรลุภาวะสิ้น

ปัญหา

วิธีคิดแบบแก้ปัญหาก็จะเริ่มต้นจากวิธีคิดคู่ที่ 1 โดยมุ่งไปที่ความตระหนักในภาวะที่เป็น ปัญหา ทำให้บุคคลรู้และเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะการแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าผู้เกี่ยวข้อง ไม่คิดว่าภาวะการณนั้นๆ เป็นปัญหา และนอกจากตระหนักถึงปัญหาแล้วจะต้องรู้ด้วยว่าเป็นหน้าที่ ของตนที่จะต้องลงมือแก้ไขปัญหานั้น(สมน 2545:20) ตัวอย่างในเรื่องนี้ คือ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใน หมู่บ้านแห่งหนึ่งมักจะซื้อยาแก้ปวดและเครื่องดื่มบำรุงกำลังตามคำโฆษณา ในที่สุดชาวบ้านจำนวนมากได้ป่วยเป็นโรคแผลเรื้อรังในกระเพาะอาหาร ในขั้นแรกนี้ จะต้องทำให้ผู้เกี่ยวข้องตระหนักรู้ ปัญหาและถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องแก้ปัญหา ซึ่งในที่นี้ปัญหาหลักคือ ชาวบ้านจำนวนมากป่วย เป็นโรคแผลเรื้อรังในกระเพาะอาหาร ในขั้นต่อมาของวิธีคิดคู่ที่ 1 คือการกำหนดเหตุของปัญหา พยายามสืบค้นหาต้นเหตุของปัญหา จำแนกแยกแยะ เหตุปัจจัยต่างๆ และพิจารณาเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยต่างๆที่ก่อให้เกิดปัญหา นั่นคือ แก่นปัญหาที่เป็นต้นเหตุคือ ชาวบ้านกินยาแก้ปวดและดื่มเครื่องดื่มชูกำลังทุกวัน และกินอาหารไม่เป็นเวลา ส่วนเหตุเกี่ยวเนื่อง ที่เป็นปัจจัยร่วมที่ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่ การโฆษณายาแก้ปวดและเครื่องดื่มชูกำลัง ขาดสุขนิสัยที่ ดี และขาดความรู้ด้านโภชนาการ

เมื่อกำหนดเหตุของปัญหาแล้ว ต่อไปเป็นการพิจารณาตามวิธีคิดคู่ที่สอง โดยการกำหนด เป้าหมาย ซึ่งอาจจะแบ่งได้เป็นเป้าหมายระยะใกล้-ไกล ตามระดับก่อน-หลัง หรือตามความยาก- ง่าย ในที่นี้ ศ.สมน อมรวิวัฒน์ ได้สมมติให้จุดหมายสุดท้ายคือ การที่ชาวบ้านมีสุขภาพดี อนามัยดี ทำงานเลี้ยงชีพได้ดังเดิม ซึ่งก่อนจะไปถึงเป้าหมายสุดท้ายมีเป้าหมายเฉพาะหน้าที่ต้องแก้ไขก่อน คือ ให้ชาวบ้านประจักษ์ถึงโทษของยาแก้ปวดและเครื่องดื่มชูกำลัง ซึ่งเป้าหมายถัดไปคือการทำให้ ชาวบ้านมีความรู้และเกิดสุขนิสัยในการกินอาหาร ซึ่งจะนำสู่การแก้ไขเป้าหมายสุดท้ายโดยการคิด

วิธีปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาคตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ในขั้นต่างๆ ตามที่คิดพิจารณาได้ว่า วิธีการใดจะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงเพื่อแก้ไขปัญหาคตามเป้าหมายนั้นๆ

กล่าว โดยสรุปหลักการหรือสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจก็คือการเริ่มต้นจากปัญหา หรือ ความทุกข์ที่ประสบ โดยกำหนดและทำความเข้าใจว่าปัญหาคคือความทุกข์นั้นให้ชัดเจนแล้วสืบ ค้นหา สาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกันกำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา ให้ สอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้นั้น ในการคิดตามวิธีนี้ จะต้องคิดพิจารณา ตรวจสอบใคร่ครวญทบทวนผลแห่งการปฏิบัติด้วย ซึ่งวิธีคิดตามแนวทางนี้ต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ ร่องรับในการคิดพิจารณาตรวจสอบในทุกขั้นตอน เพราะหากขาดความรู้ที่สำคัญอาจจะทำให้ไม่เห็น ความเชื่อมโยงระหว่างเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา ตลอดจนมองข้ามเหตุแห่งปัญหาที่แท้จริงที่จะ นำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาที่ถูกต้องได้

3.3.5 วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย คำว่าหลักการในที่นี้ หมายถึง หลักความจริง หลักความดีงาม หลักการปฏิบัติ หรือหลักที่จะนำไปใช้ปฏิบัติรวมทั้งหลักคำสอนที่จะ ให้ประพฤติปฏิบัติและทำการได้ถูกต้อง ส่วนความมุ่งหมายนั้นหมายถึงจุดหมายหรือประโยชน์ที่ ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องหลักการและความมุ่งหมายจะนำไปสู่ การปฏิบัติที่ถูกต้อง ดังเช่น ตัวอย่างเรื่องที่ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ อธิบาย คือ ถ้านิสิตนักศึกษาที่เรียน ในมหาวิทยาลัยตระหนักถึงหลักการของการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย ในแง่ที่ว่า เป็นการแสวงหา โอกาสในการเรียนรู้ ผักผ่อน สัมผัสประสบการณ์ทางวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสนองความมุ่งหมายใน ระดับอุดมคติคือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมที่สันติสุข และสนองความมุ่ง หมายระดับความเป็นอยู่ในปัจจุบัน คือการเป็นคนที่มีคุณธรรม ฉลาดรอบรู้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างสงบสุข

นิสิตนักศึกษาที่สามารถคิดโดยอาศัยการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการและความ มุ่งหมายได้ จะก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อไปสู่ความมุ่งหมายนั้นๆ ตามหลักการที่เขา ยึดถือไว้ การปฏิบัติที่ถูกต้องนี้สำคัญมาก อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นๆ จะสำเร็จ ผล บรรลุจุดหมายได้หรือไม่ ซึ่งในแง่นี้ อาจจะต้องพุ่งเน้นความสนใจไปพิจารณาที่คุณค่าของ หลักการก่อน ว่าหลักการดังกล่าวนี้มีค่าควรแก่การยึดถือประการใด เพราะถ้าทำให้เห็นคุณค่าของ

หลักการดังกล่าวได้ ก็น่าจะทำให้เกิดแรงผลักดันที่ทำให้เกิดความมุ่งมั่นในการประพฤติปฏิบัติตนไปสู่ความมุ่งหมายโดยมีหลักการที่มั่นคงเป็นรากฐาน

3.3.6 วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบนี้เป็นการคิดที่เกิดจากการมองเห็นและยอมรับว่าทุกสิ่งมีทั้งด้านดี(เป็นคุณ) และด้านเสีย(เป็นโทษ) จึงมีหลักว่าจะต้องพิจารณาปัญหาให้ครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านดี ด้านเสีย ต่อจากนั้นจึงหาทางออก หรือทางแก้ปัญหา ซึ่งจะต้องรู้จักคิดวิเคราะห์ตามสภาพการณ์ พิจารณาแยกแยะองค์ประกอบเชื่อมโยงกับเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน นั่นคือเมื่อต้องตัดสินใจเลือกเอาสิ่งของสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องพิจารณาแยกแยะยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้และไม่มองข้ามข้อบกพร่องและจุดอ่อนของสิ่งที่เลือกใช้

การคิดและการมองตามความจริงนี้ทำให้ไม่ประมาท อาจนำเอาส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกมาใช้ประโยชน์ได้ และมีโอกาสแก้ไขข้อบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้ได้ การคิดแบบนี้มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก การที่จะต้องมองเห็นตามเป็นจริงนั้น คือจะต้องมองเห็นทั้งด้านดีและด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ ไม่ใช่มองเพียงด้านหนึ่งด้านใดด้านเดียว

ประการที่สอง เมื่อจะแก้ปัญหาหรือลงมือปฏิบัติจะต้องมองเห็นจุดหมายหรือทางออก นอกเหนือจากการที่รู้คุณและโทษของสิ่งนั้นๆ การคิดหาทางออกด้วยวิธีการดังกล่าวต้องพิจารณาไปพร้อมๆ กับการพิจารณาผลดีผลเสียของทางแก้ปัญหานั้นในแต่ละทางด้วย จะทำให้หาทางออกได้ดีที่สุดและแก้ไขปฏิบัติได้ถูกต้องที่สุด

ในที่นี้หากนำวิธีคิดในข้อนี้ไปพิจารณาตัวอย่างในข้อที่แล้วตั้งที่ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์อธิบายไว้ว่า เมื่อพิจารณาสถานการณ์ตามความเป็นจริงแล้ว ปัญหาการนิยมดื่มเครื่องดื่มชูกำลังและติดยาแก้ปวดนั้น หากชาวบ้านได้คิดพิจารณาหาความรู้ก็จะเห็นทั้งคุณและโทษของยาและอาหารนั้น ทั้งนี้เพราะ ยาแก้ปวดและเครื่องดื่มชูกำลังนั้น อาจจะช่วยบรรเทาทุกข์หรือสร้างความรู้สึกรวดร้อนได้ในขณะหนึ่ง แต่หากเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของสิ่งที่บริโภคเข้าไป ก็อาจจะพบว่า มีทั้งคุณและโทษ ที่ตัวยานั้นๆ อาจก่อให้เกิดขึ้น เช่นเดียวกันกับเมื่อพิจารณาหาทางแก้ไขได้แล้ววิธีคิดในข้อนี้ชี้ว่าควรจะต้องพิจารณาทางออกหรือแนวทางแก้ไขต่อไปอีกว่า สถานการณ์ที่ตามมาดีหรือไม่ดีอย่างไร ถ้าดี จะส่งเสริมหรือรักษาให้คงไว้ได้อย่างไร หรือถ้าเกิดผลเสียขึ้นตามมาจะแก้ไขอย่างไร

วิธีคิดในข้อนี้จะทำให้เราตระหนักอยู่เสมอว่า ในการคิดพิจารณาเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนำมาซึ่งผลที่ตามมาเสมอๆ ซึ่งทำให้ไม่ปักใจคิดถึงเฉพาะด้านที่เราต้องการมุ่งให้เกิด ทำให้ต้องคิดพิจารณาเสมอๆ ว่า สิ่งที่จะเลือกจะตัดสินใจกระทำนั้น มีผลอะไรตามมาบ้าง มีผลในด้านดีอย่างไร มีผลในด้านเสียอย่างไร เมื่อพิจารณาโดยรอบด้าน พิจารณาผลที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบแล้วเห็น

ผลดี เห็นผลเสียของทางที่จะเลือกแล้ว ก็สามารถนำไปสู่การคิดพิจารณาป้องกัน แก้ไขปัญหาที่จะตามมาได้ล่วงหน้าไว้ก่อน

3.3.7 วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่ใช้ในการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตที่แท้จริง จำแนกได้ว่าสิ่งใดเป็นคุณค่าเทียม วิธีคิดแบบนี้มีประโยชน์มากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเรื่องนี้ว่า คุณค่าแท้หมายถึงประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรงหรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนและของผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองปัญญาก็ได้ เช่น คุณค่าของอาหารอยู่ที่ประโยชน์ของมันสำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ มีสุขภาพดี เป็นอยู่อย่างผาสุก มีกำลังเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญกิจหน้าที่ เป็นต้น ส่วนคุณค่าเทียมนั้นหมายถึง ประโยชน์ในแง่การปรนเปรอ การเสพเสวยเวทนา อาศัยตัณหาเป็นเครื่องวัดคุณค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าตอบสนองตัณหาก็ได้ เช่น อาหารที่มีคุณค่าที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนานเป็นเครื่องแสดงฐานะความหรูหรา เป็นต้น

ตัวอย่างในเรื่องนี้ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับการพิจารณาความไฝฝั่นของคนหนุ่มสาว ในที่นี้ขอยกตัวอย่างวิธีคิดเกี่ยวกับอาชีพทหาร คือ หากคิดไฝฝั่นถึงอาชีพทหารเพราะเป็นอาชีพที่ตนเองมีทำที่องอาจ เพราะได้สวมเครื่องแบบโก้หรู ได้ถือปืน ได้ขับรถถัง ได้เป็นนายพลที่มีอำนาจเป็นที่ยกย่องของสังคม การคิดในแง่นี้จัดเป็นการคิดที่เกิดจากตัณหา ไม่ได้ใช้ปัญญาในการคิดพิจารณา ทำให้เห็นแต่คุณค่าเทียม ซึ่งไม่นำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่ในอาชีพทหารอย่างมีคุณธรรม เพราะหากคิดพิจารณาด้วยปัญญาจะเห็นว่าคุณค่าที่แท้จริงของอาชีพทหารคือจะต้องพิจารณาจากบทบาทภาระหน้าที่ของอาชีพทหารคือเป็นอาชีพที่จะต้องฝึกฝนตนเองอย่างเข้มงวด เคร่งครัดต่อระเบียบวินัย ต้องมีความกล้าหาญ อดทนต่อความยากลำบาก ทั้งนี้เพราะหน้าที่ของทหารคือ การปกป้องกันประเทศและการรักษาความมั่นคงในราชอาณาจักร จะเห็นได้ว่าการคิดพิจารณาแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมจะทำให้เห็นหน้าที่ที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ทำให้ไม่หลงไปตามเปลือกนอกของสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดการคิดตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ

3.3.8 วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำความคิดให้คิดไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ นำไปสู่การขัดเกลาและบรรเทาปัญหา เมื่อได้รับประสบการณ์ใดก็ตามให้คิดไปในทางที่ดีงามเป็นประโยชน์แทนการคิดในทางไม่ดี ไม่มีประโยชน์

พระธรรมปิฎกอธิบายว่าในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกัน คนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ ในขณะที่อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากพื้นความรู้ นิสัยใจคอ การฝึกฝนอบรมและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา เมื่อมีสิ่งเร้ามากระทบจิตใจก็คิดปรุงแต่งไปตามเหตุปัจจัย นอกจากนี้แม้แต่บุคคลเดียวกัน มองของอย่างเดียวกัน หรือมีประสบการณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดแตกต่างออกไปตามเหตุปัจจัย คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วหากบุคคลรู้จักวิธีคิดที่ทำให้รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่ได้ประสบมาคิดปรุงแต่งในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ จะทำให้มีทัศนคติที่ดีมีจิตใจสงบ ไม่คิดฟุ้งซ่านเหลวไหล แสดงออกพฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ ดังที่ ศ. สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้ยกตัวอย่างอธิบายว่า เมื่อเกิดอากาศหนาวจัดขึ้นในภาคเหนือและภาคอีสานตอนบน เหล่าสมาคมสตรีทั้งหลายจึงนำผ้าห่มและเครื่องกันหนาวไปแจกแก่เด็กและชาวบ้านในชนบทที่ประสบภัยหนาว ซึ่งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ได้นำเสนอภาพข่าวสารในเรื่องนี้ออกไป หากผู้ที่ดูข่าวสารในเรื่องนี้ใช้วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรมก็น่าที่จะเห็นเป็นเรื่องเร้าให้ตนเองได้หาโอกาสที่จะช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาวเช่นนั้นด้วย หรืออย่างน้อยก็เป็นเครื่องปลูกปลอบให้เห็นความมีน้ำใจของคนในสังคมเกิดความรู้สึกยินดีที่เห็นคนที่เดือดร้อนได้รับความช่วยเหลือ เกิดทัศนคติที่ดีต่อสังคม เป็นความคิดที่เป็นดีกว่าการคิดในด้านอกุศล เพราะด้วยเหตุการณ์เดียวกันนี้เองหากคิดในแง่ร้ายมุ่งจับผิดเพราะรู้สึกหมั่นไส้ว่าพวกคุณหญิงคุณนายทั้งหลายไปช่วยเหลือคนเหล่านั้นเพราะอยากเอาหน้า อยากออกโทรทัศน์ เมื่อจิตคิดเช่นนี้ ผลที่ตามมาคือทัศนคติที่ไม่ดี และสิ่งที่ตามมาคือ การคิดและการกระทำที่เป็นอกุศล อันทำให้มีแต่จะนำผลเสียตามมา

ศ. สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้ให้ข้อแนะนำในข้อนี้ไว้ว่า วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรมนี้ แม้ว่าจะเป็นการคิดในทางที่เป็นกุศล ช่วยให้ผู้เกิดกำลังใจที่จะทำหน้าที่ ทำความดีที่เกิดประโยชน์อยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องคิดอย่างมีเหตุผล รู้เท่าทันความจริง มีสติ ไม่ประมาท เพราะมีฉะนั้นแล้ว จะเกิดเป็นความหลง กลายเป็นความงมงายไป เพราะขาดการใช้ปัญญาพิจารณา ขาดการใช้เหตุผลในการกำกับตรวจสอบ

3.3.9 วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หมายถึง การคิดที่ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กำหนดเอาที่ความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ประจำวันเชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่กำลังรับรู้กิจการตามหน้าที่หรือการปฏิบัติ โดยมีจุดหมายไม่เพ้อฝันกับอารมณ์ชอบหรือชัง ไม่คิดฟุ้งซ่านไปอย่างไร้จุดหมาย

วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน วิธีคิดแบบนี้บางที่เรียกว่า วิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ โดยที่ ความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหมายถึง กระบวนการ เหตุ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นผลของสภาวะที่เกิดขึ้นแล้ว มีผลกำลังเป็นอยู่และจะเกิดขึ้นในเวลาต่อไป ทำให้ในแง่นี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าไปเป็นการปัจจุบันทั้งสิ้น ความคิดถึงอดีตและอนาคตตามแนวทางของปัญญาที่เป็นเรื่องของกิจในปัจจุบันจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในทาง ปฏิบัติ ช่วยให้การปฏิบัติในปัจจุบันถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น และสนับสนุนให้มีการตระเตรียมวางแผนล่วงหน้า

ดังตัวอย่างที่ ศ. สุนน ไต่ยกตัวอย่างเรื่อง นักเรียนหญิงที่ชื่อ รัศมี ซึ่งในปีก่อนสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ได้ใช้วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบันคิดพิจารณาแยกแยะเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องวางแผนเตรียมตัวในวิชาที่ทำข้อสอบได้คะแนนไม่ดี ตั้งใจฝึกฝนเล็กคิดเสวร้ายเสียใจในความผิดพลาดที่เกิดขึ้น และไม่คิดวิตกกังวลในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ปฏิบัติงานในแต่ละวันด้วยดีอย่างต่อเนื่อง ทำให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ในปีต่อมา เพราะตั้งมั่นอยู่กับภาระหน้าที่ในปัจจุบัน ไม่ยึดติดกับอารมณ์และความฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ก่อเกิดกำลังใจมั่นคง พากเพียรจนทำงานสำเร็จ

นอกจากนี้ เราอาจจะเห็นได้ว่าประโยชน์ในอีกด้านหนึ่งของวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เมื่อเราคิดพิจารณาสิ่งต่างตามความเป็นจริง นำไปสู่การคิดพิจารณาแยกแยะหาเหตุปัจจัย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยต่างๆ รวมไปถึงการพิจารณาเพื่อให้เห็นคุณโทษและทางออกของแนวทางต่างๆ ตามหลักอริยสัจหรือวิธีคิดแบบแก้ปัญหานั้น จะทำให้เกิดการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ นานา ไปตามเหตุปัจจัย ในแง่นี้ การคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน จะช่วยกำกับให้ระลึกอยู่อย่างมีสติเสมอว่า กำลังทำอะไรอยู่ ทำให้ไม่วกแวกไม่จากเป้าหมายที่ได้วางไว้ นั่นคือ วิธีคิดแบบปัจจุบันจะส่งเสริมความมีสติรู้อยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

3.3.10 วิธีคิดแบบวิภาษวาท พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายวิธีคิดในข้อนี้ว่า เป็นการคิดแบบมองให้เห็นความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้านจนครบทุกด้าน ไม่นำเอาแง่ใดแง่หนึ่งเพียงแง่เดียวมาวินิจฉัย ดีความแล้วประเมินค่าทั้งหมด วิธีคิดจำแนกแจกแจงแบบวิภาษวาทนี้ ทำให้ความคิดและการวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ มีความชัดเจน ตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง คำว่า วิภาษวาท มาจากคำว่า “วิภาษ” แปลว่า แยกแยะ จำแนกหรือวิเคราะห์ ส่วน “วาท” แปลว่า การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน วิภาษวาทจึงแปลว่า การพูด จำแนก พูดแยกแยะ หรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะสำคัญของการคิดและการพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่และด้านครบทุกแง่ทุกด้าน พระธรรมปิฎกได้จำแนกวิธีคิดแบบวิภาษวาท ออกเป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

3.3.10.1 จำแนกด้วยแง่ความจริง แบ่งเป็น 2 อย่าง คือจำแนกตามแง่ด้านต่างๆ ตามที่เป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยมองที่ละด้านอย่างหนึ่ง และจำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้านอีกอย่างหนึ่ง

3.3.10.2 จำแนกส่วนประกอบ คือวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้นๆ เพื่อให้รู้เท่าทันภาวะของสิ่งนั้นๆ เป็นการคิดในแง่เดียวกันกับการคิดวิธีที่สอง (วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ) ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

3.3.10.3 จำแนกโดยลำดับขณะ คือแยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย เป็นแต่ละขณะๆ ให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น เมื่อโจรขึ้นบ้านและฆ่าคนตายเพราะความโลภ คำพูดนี้ใช้ได้เพียงเป็นส่วนวนพูดให้เข้าใจกันง่าย แต่เมื่อวิเคราะห์ทางด้านกระบวนการที่เป็นไปภายในจิตอย่างแท้จริง จะพบว่าความโลภเป็นเหตุของการฆ่าไม่ได้ โทสะต่างหากที่เป็นเหตุของการฆ่า ดังนี้ เป็นต้น

3.3.10.4 จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือ การสืบสาวว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจะเกิดขึ้นหรือดับลงก็ด้วยเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดที่ตรงกับวิธีที่ 1 ที่กล่าวแล้วข้างต้น ความคิดแบบจำแนกโดยสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยช่วยให้มองเห็นความจริงนั้น

3.3.10.5 จำแนกโดยเงื่อนไข คือมองความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบด้วย เช่น ถ้ามีผู้กล่าวว่า บุคคลนี้ควรคบหรือไม่ หรือถิ่นสถานนี้ควรเกี่ยวข้องกับหรือไม่ ถ้าพระภิกษุเป็นผู้ตอบว่า ถ้าคบแล้วหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับแล้วกุศลธรรมเจริญ กุศลธรรมเสื่อมก็ไม่ควรคบ ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ แต่ถ้าอกุศลเสื่อม กุศลธรรมเจริญจึงควรคบควรเกี่ยวข้อง

3.3.10.6 จำแนกโดยวิวัชชวาท คือใช้วิวัชชวาทในการตอบปัญหาในบรรดาวิธีตอบปัญหา 4 วิธี ซึ่งมีชื่อเฉพาะว่า วิวัชชพยากรณ์ พระธรรมปิฎกอธิบายว่า วิธีตอบปัญหา 4 วิธีนี้แบ่งตามลักษณะของปัญหา หมายความว่าปัญหาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังที่พระธรรมปิฎกอธิบายขอบเขตของการตั้งคำถามไว้ดังนี้ (พระธรรมปิฎก : 2543)

(1) ปัญหาที่ควรตอบเด็ดขาด เช่น ถามว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ได้แก่ จักขุใช่ไหม? ฟังตอบได้ทีเดียวแน่นอนลงไปว่า ใช่

(2) ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบเช่น ถามว่า สิ่งที่ได้มาไม่เที่ยงได้แก่จักขุใช่ไหม? ฟังแยกแยะตอบว่า ไม่เฉพาะแต่จักขุเท่านั้น แม้โสตะ ชานะ เป็นต้น ก็ไม่เที่ยง

(3) ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถามเช่น จักขุฉันใดโสตะก็ฉันนั้น โสตะฉันใดจักขุก็ฉันนั้น ใช่ไหม? ฟังย้อนถามว่า มุ่งความหมายในแง่ใด ถ้าถามโดยหมายถึงแง่ใช้ดูหรือเห็นก็ไม่ใช่ แต่ถ้ามุ่งความหมายในแง่ที่ว่าไม่เที่ยง ก็ใช่

(4) ปัญหาที่ฟังยับยั้งหรือพบบเสียไม่ควรตอบ เช่นถามว่า ชีวิตกับสรีระคือสิ่งเดียวกันใช่ไหม? ฟังยับยั้งเสีย ไม่ต้องตอบ

ทั้งนี้พระธรรมปิฎกได้อธิบายวิธีการตอบตามลักษณะของปัญหาทั้ง 4 ไว้ว่า ด้วยลักษณะของปัญหาแบบที่ 1 นั้นโดยใจความไม่มีแง่มุมที่จะต้องชี้แจงหรือมีเงื่อนไข ดังนั้นจึงสามารถให้คำตอบได้แน่นอนลงไปได้ ส่วนปัญหาในแบบที่ 2 เป็นปัญหาที่มีแง่มุมที่จะต้องชี้แจง จึงจะต้องพิจารณาโดยการแยกแยะ จำแนกคำตอบให้ชัดเจน

ในขณะที่ ปัญหาในลักษณะที่ 3 เป็นคำถามที่จำเป็นที่จะต้องตั้งคำถามย้อนถามที่คำถามก่อน เพื่อเป็นการทำความเข้าใจแง่มุมต่างๆของคำถามให้ชัดเจนก่อนที่จะตอบคำถามนั้น ซึ่งอาจดำเนินการไปในลักษณะที่เป็นการสอบถามไปและตอบไปควบคู่กัน ซึ่งอาจจะใช้ประกอบกับการพิจารณาแยกแยะ ซึ่งการย้อนถามนี้อาจจะช่วยให้ผู้ถามได้เข้าใจหรือช่วยให้เขาตอบสิ่งที่เขาถามได้เอง

ส่วนคำถามในแบบที่ 4 นั้นเป็นคำถามที่ควรยับยั้งไม่ควรตอบ ด้วยเหตุผลสามประการ ประการแรก เพราะคำถามนั้นเป็นคำถามที่เหลวไหล ไร้สาระ ประการที่สอง เพราะเป็นคำถามที่ผู้ถามยังไม่พร้อมที่จะเข้าใจ ควรหันไปทำความเข้าใจเรื่องอื่นที่เป็นการเตรียมพื้นความรู้ของเขาก่อน จึงค่อยมาพูดทำความเข้าใจคำถามคำตอบนั้นใหม่ ประการที่สาม เพราะเป็นคำถามที่ตั้งขึ้นมาไม่ถูก เป็นคำถามที่มาจากความเข้าใจผิด อาจไม่มีสภาพเช่นนั้นจริง ในแง่นี้พระธรรมปิฎกอธิบายว่าควรยับยั้งเพราะไม่อาจตอบตามที่ผู้ถามอยากฟังได้ ควรชี้แจงเหตุผลในการไม่ตอบหรือให้ผู้ถามตั้งคำถามใหม่ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง

3.4 สรุป

จากวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีนี้ มีองค์ประกอบ 4 ส่วนคือ 1. การคิดอย่างเข้าถึงความจริง 2. การคิดอย่างมีลำดับขั้นตอน 3. การคิดอย่างมีเหตุผล 4. การคิดอย่างมีเป้าหมาย คิดให้เกิดผล ไม่ใช่คิดไปเรื่อยเปื่อย ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าโยนิโสมนสิการเป็นวิธีการที่มีศักยภาพที่จะช่วยฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์พิจารณาโดยแยกแยะ ไม่มองสิ่งต่างๆอย่างผิวเผิน ทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่คิดเป็นและคิดดี พระพรหมคุณาภรณ์สรุปว่าวิธีโยนิโสมนสิการทั้งหมดสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

- 1) โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ
- 2) โยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลุกเร้ากุศลธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ อธิบายว่าวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่มีประโยชน์มาก ทุกคนสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ตลอดเวลา และจะเป็นเรื่องที่เร้าให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละเป็นต้น อันจะเป็นผลดีแก่ความเจริญงอกงามของตน ผู้ใด

ก็ตามเมื่อเข้าใจหลักการนี้แล้ว อาจใช้โยนิโสมนสิการก็ได้ แม้แต่ทัศนคติและจิตนิสัยไม่ดีที่สร้างมาเป็นเวลานานจนชิน

แต่ในขณะที่เดียวกันเราจะเห็นจากตัวอย่างที่นำเสนอมาข้างต้นจากวิธีคิดทั้ง 10 ประการนี้ ทำให้ดูเหมือนว่า เป็นสิ่งที่คิดเองได้โดยไม่ต้องค้นคว้า อีกทั้งบางวิธีคิด อาจจะไม่เหมาะสำหรับเด็ก เพราะต้องอาศัยความรู้ และประสบการณ์ที่มากพอ แต่การกล่าวเช่นนี้เป็นไม่น่าจะเป็นเหตุที่ไม่สามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้ได้ เพียงแต่อาจจะต้องประยุกต์และหาวิธีใช้ในฐานะที่เป็นตัวอย่างเพื่อกระตุ้นความคิดที่เหมาะสมสำหรับสภาวะการณ์ที่ได้นำไปใช้ในโอกาสต่างๆ

ที่สุดแล้ววิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญาเอง แต่เป็นปัจจัยให้เกิดการใช้ปัญญา เป็นวิธีการที่มุ่งเน้นไปที่วิธีการคิด วิธีคิดทั้ง 10 วิธีนี้ ต่างก็อาศัยกันและกัน รับกันและสัมพันธ์กัน ดังนั้นการนำโยนิโสมนสิการไปใช้ในการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาชีวิตจึงต้องบูรณาการความคิดเหล่านี้ รู้จักเลือกรูปแบบวิธีคิดมาผสมกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้องตรงกับความจริงในทางสายกลาง

บทที่ 4

การบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ในบทนี้จะนำเสนอแนวทางในการบูรณาการหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยในเบื้องต้นจะนำเสนอลักษณะเด่นของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ จากนั้นจะบูรณาการลักษณะเด่นทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกันเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ทักษะในการใช้เหตุผล เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่สังคมไทยเผชิญอยู่ในขณะนี้คือการที่เด็กไทยขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ขาดทักษะในการใช้เหตุผล

4.1 ลักษณะเด่นของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการและปรัชญาสำหรับเด็ก

ดังที่ได้นำเสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการและปรัชญาสำหรับเด็กในบทก่อนหน้านี้แล้วนั้น จะเห็นว่าทั้งสองแนวทางต่างมีเป้าหมายที่สำคัญเหมือนกันคือ มุ่งให้เกิดการคิดด้วยตนเองเป็น แต่ทั้งสองแนวทางมีวิธีการที่ต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันสิ่งหนึ่งที่ถือเป็นจุดร่วมสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การบูรณาการเกิดขึ้นได้นั้นก็คือการใช้ทักษะในการคิดพิจารณาด้วยเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาตัวผู้เรียนให้มีทักษะในการใช้เหตุผล ในที่นี้ผู้วิจัยจะพยายามแสดงให้เห็นข้อดีหรือลักษณะเด่นของแต่ละแนวทางเพื่อนำมาใช้ในการบูรณาการต่อไป

4.1.1 ลักษณะเด่นของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

1. ผู้เรียนมีวิธีทางที่ชัดเจนในการพิจารณากรณีศึกษา กล่าวคือ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมุ่งใช้แนวทางในการวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก ในการทำความเข้าใจเบื้องต้น
2. มีวิธีการคิดนำที่สามารถใช้เป็นหลักในการคิดพิจารณาประเด็นปัญหามาไปสู่การตั้งถามได้อย่างชัดเจน เช่น วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม
3. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีการกำหนดขั้นตอนที่ง่ายต่อการพิจารณา เช่น วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

4. มุ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาตามสภาวะที่เป็นจริง ตามหลักวิธีการคิดแบบต่างๆ ของโยนิโสมนสิการทำให้มีกรอบในการพิจารณาและเป็นการคิดอย่างมีเป้าหมาย คิดให้เกิดผล ไม่เหลวไหลนอกเรื่อง หรือคิดเรื่อยเปื่อย
5. การที่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมี 10 วิธีนั้น สามารถใช้เป็นแนวทางให้ผู้เรียนสามารถนำมาฝึกใช้พิจารณาเปรียบเทียบคำตอบที่ได้จากการใช้แนวคิดแบบโยนิโสมนสิการพิจารณาประเด็นปัญหาตามวิธีต่างๆ ได้
6. เป็นวิธีคิดที่สามารถนำไปสู่การเข้าใจได้ง่าย เป็นจริง
7. ส่งเสริมการพิจารณาและแก้ไขปัญหาในลักษณะที่สอดคล้องกับการสร้างเสริมคุณธรรม ด้วยการคิดอย่างมีเหตุผล
8. สร้างทัศนคติที่สำคัญประการหนึ่งคือทัศนคติที่ว่าผู้เรียนมีศักยภาพที่จะคิดพิจารณาหาคำตอบ สร้างความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ได้โดยปราศจากการมีความเชื่อที่มโนมาย
9. ให้ความสำคัญกับการมีสติควบคู่ต่อการรู้คิดพิจารณาสิ่งต่างๆ

4.1.2 ลักษณะเด่นของปรัชญาสำหรับเด็ก

1. มีการพัฒนาทักษะที่หลากหลายและเชื่อมโยงกัน เช่น ทักษะการสร้างมโนทัศน์ ทักษะการสืบสอบ ทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการแปลความ ฯลฯ
2. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะในการฟัง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการสร้างชุมชนแห่งการสืบสอบ
3. การใช้ชุมชนแห่งการสืบสอบเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการคิดด้วยตนเอง
4. มีการใช้บทอ่านที่เนื้อหาสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน ทำให้มีเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งต่างในบทอ่านเข้ากับตนเองได้ง่าย
5. นิทานหรือนิยายที่ใช้เป็นบทอ่านเพื่อกระตุ้นการตั้งคำถามให้กับเด็กทำหน้าที่สำคัญคือการเป็นตัวอย่างให้กับผู้เรียนได้เห็นวิธีคิด วิธีตั้งคำถาม เป็นแบบอย่างให้เด็กได้เรียนรู้วิธีที่จะคิดด้วยตนเอง วิธีในการให้เหตุผล ตลอดจนแบบอย่างของการเรียนรู้ร่วมกันตามแนวทางของชุมชนแห่งการสืบสอบ
6. มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการตั้งคำถาม และท้าทายกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นด้วยคำถามที่หลากหลาย

7. การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานของการทำให้เด็กเห็นว่าความคิดเห็นหรือคำตอบและคำถามของตนเป็นสิ่งที่มีความคิดเห็นหรือคำตอบและคำถามของตนเป็นสิ่งที่มีความ
8. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ไขความถูกต้องร่วมกันด้วยความเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมทั้งรับผิดชอบต่อการแสดงความคิดเห็นของตนเองพร้อมที่จะให้คำอธิบายยกตัวอย่าง ให้เหตุผลตามแนวความคิดของตนและยอมรับข้อบกพร่องของความเห็นของตนและเต็มใจที่จะรับฟังข้อเสนอของเพื่อนร่วมชั้นเรียนซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขความถูกต้องให้เกิดขึ้น
9. การสร้างทัศนคติเรื่องความไว้วางใจซึ่งกันและกันทั้งระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง
10. การกำหนดวางบทบาทของครูในฐานะที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ไม่ใช่ผู้รู้หรือแหล่งของความรู้ทำให้ผู้เรียนตื่นตัวที่จะพยายามคิดหาคำตอบด้วยตนเอง

ลักษณะเด่นของปรัชญาสำหรับเด็กและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการดังที่ได้แสดงมานี้ จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ปรัชญาสำหรับเด็กมีลักษณะเด่นมาจากการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลโดยให้ความสำคัญกับกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมของชั้นเรียนที่จะเปลี่ยนแปลงห้องเรียนที่ครูเป็นผู้ให้ความรู้มาสู่ห้องเรียนของชุมชนแห่งการสืบสอบที่นักเรียนและครูจะร่วมกันแสวงหาการตัดสินใจที่ดีบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในชั้นเรียนในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนแห่งการสืบสอบ ในขณะที่แนวทางของการใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนั้นให้ความสำคัญกับการทักษะการใช้เหตุผลในการแสวงหาคำตอบตามกรอบวิธีคิดของโยนิโสมนสิการ ซึ่งในแง่หนึ่งอาจทำให้เห็นว่าจำกัดมุมมองในการพิจารณาประเด็นปัญหา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในตัววิธีคิดเองเปิดโอกาสให้เกิดการคิดแยกแยะและแจกแจงให้เห็นความโยงใยสัมพันธ์กับประเด็นปัญหาอื่นได้ ดังนั้นกรอบวิธีคิดจึงมีลักษณะทั้งการเปิดกว้างสู่การพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องและจำกัดขอบเขตการพิจารณาประเด็นปัญหาอยู่ในขณะเดียวกัน

การพิจารณาแยกแยะลักษณะเด่นของแต่ละแนวทางทำให้เห็นความเป็นไปได้ในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในลักษณะที่เป็นการบูรณาการกรอบวิธีคิดของโยนิโสมนสิการเข้ากับกระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็ก ซึ่งก่อนที่จะนำเสนอแนวทางบูรณาการดังกล่าวนั้นควรที่จะทำความเข้าใจเหตุผลในการบูรณาการก่อนเพื่อเป็นหลักในการพิจารณาการบูรณาการให้เกิดประโยชน์ตามที่งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ตั้งเป้าหมายไว้

4.2 เหตุผลในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

เหตุผลสำคัญในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลในตัวผู้เรียนที่เข้าใจได้ง่าย โดยมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วิธีชีวิตของเยาวชนในสังคมไทย ทั้งนี้แนวทางในการบูรณาการที่จะนำเสนอที่น่าจะเป็นแนวทางที่ช่วยขจัดปัญหาเรื่องการมีพื้นความรู้ทางด้านมนโหทัศนทางปรัชญาที่จำกัดหรือไม่คุ้นเคยต่อหลักคิดที่มีต่อประเด็นปัญหาทางปรัชญาได้ กล่าวคือ การนำหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลโดยไม่จำเป็นต้องยุ่งเกี่ยวกับประเด็นที่มีความซับซ้อนในทางปรัชญาได้ และในขณะเดียวกันหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถนำไปต่อยอดในประเด็นปัญหาทางปรัชญาได้หากผู้เรียนและผู้สอนมีความพร้อมที่จะนำหรือขยายประเด็นไปสู่ประเด็นปัญหาทางปรัชญาได้ ซึ่งในแง่นี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมการออกแบบการดำเนินชั้นเรียน และการเตรียมความพร้อมของครูในฐานะผู้อำนวยความสะดวกด้วยเช่นกัน

เหตุผลของการที่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีน่าที่จะมีส่วนช่วยให้การดำเนินการสอนตามแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กเป็นไปตามเป้าหมายได้แม้ว่าผู้สอนจะมีพื้นความรู้ทางปรัชญาที่จำกัด และแม้ว่าผู้สอนจะใช้โลกทัศน์ของตนเองในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางปรัชญาสำหรับเด็ก เพราะสิ่งที่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องก็คือความเข้าใจร่วมกันจากกรอบวิธีคิดของโยนิโสมนสิการนั่นเอง ด้วยเพราะว่าวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีการกำหนดประเด็นหลักของแนวทางการคิดไว้อย่างชัดเจน แม้ในบางวิธีการจะมีการเหลื่อมทับซ้อนกันบ้างแต่ก็มีส่วนในการสนับสนุนทำให้ทั้งผู้เรียนและครูมีกรอบความเข้าใจที่ตรงกัน มีหลักในการคิดที่ชัดเจนทำให้การตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นหาคำตอบไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะใช้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ในการเริ่มกระบวนการพัฒนาทักษะในการคิดใช้เหตุผลในตัวผู้เรียนตามแนวทางของชุมชนแห่งการสืบสอบ ทั้งยังสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับชั้น โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับเนื้อหาประสบการณ์และความสนใจของผู้เรียนตามแนวทางการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

4.3 หลักและแนวทางในบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

4.3.1 หลักบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นไปในลักษณะที่เป็นการผสมผสานระหว่างกรอบวิธีคิดของโยนิโสมนสิการกับกระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็ก โดยมีหลักบูรณาการคือ เพื่อให้เกิดการกระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้วิธีคิด และเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเองโดยให้มีการสอดแทรกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในกระบวนการตามแนวทางปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางการใช้วิธีคิดจากโยนิโสมนสิการเป็นทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมและอำนวยความสะดวกในการสร้างชุมชนแห่งการสืบสอบที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิดการใช้เหตุผล ควบคู่ไปกับปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงามอันจะนำไปสู่การพัฒนาความเข้าใจเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเติบโตและใช้ชีวิตอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.3.2 แนวทางในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

จากการศึกษากระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็กและตรวจสอบวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการบูรณาการในลักษณะที่เป็นการผสมผสานวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้ากับกระบวนการสอนของปรัชญาสำหรับเด็กดังนี้

1. จุดเน้นสำคัญของการบูรณาการอยู่ควรมีการนำวิธีการใช้บทอ่านมาใช้ตามแบบนิทานปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อเป็นแบบอย่างให้เห็นวิธีการใช้เหตุผล เป็นตัวอย่างของการนำเสนอรูปแบบการร่วมกันแสวงหาคำตอบตามแนวทางของชุมชนแห่งการสืบสอบแนวทางในการบูรณาการทางหนึ่งคือการผสมผสานวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการลงในหรือเรื่องเล่า แต่ทั้งนี้อาจจะปรับเนื้อหาโดยการให้เนื้อหานิทานแสดงบทสนทนาที่เสนอเนื้อหาที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ หรืออาจจะเป็นในลักษณะที่เป็นการดำเนินเรื่องโดยมีการให้ภาพตัวอย่างการคิดพิจารณาเหตุผลตามวิธีการแบบโยนิโสมนสิการเพื่อให้เนื้อหานำไปสู่การทำหายความสงสัยและตั้งคำถามจากตัวผู้เรียน

2. ลักษณะเนื้อหาניתานตามรูปแบบของปรัชญาสำหรับเด็กที่จะนำมาใช้เป็นบทอ่าน ควร มีลักษณะสอดคล้องกับประสบการณ์ของเด็กในช่วงวัยที่จะนำไปประยุกต์ใช้ โดยอาจจะ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเด็ก หรือเป็นเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจตามวัย ของผู้เรียน รวมถึงการนำเอาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายวิธี นำเสนอเข้าไปในเนื้อหาของเรื่องเล่า ทั้งนี้อาจจะต้องพิจารณาถึงการใช้คำในการสื่อ ความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการนำวิธีคิดแบบนั้นมานำเสนอ
3. หลังจากที่ยังการนำเสนอบทอ่าน เมื่อครูจะต้องค้นหาความสนใจของเด็ก ตามแนวทาง ปรัชญาสำหรับเด็ก ครูอาจจะเริ่มต้นโดยการตั้งคำถามทั่วๆ ไปและผสมผสานการตั้ง ถ้ามตามหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้โดยพิจารณาจากเนื้อหาของเรื่องเล่า ครู จะกระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นหรือตอบคำถามตามวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ รวมถึงท้าทายให้ตั้งคำถามจากหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามรูปแบบแบบต่าง ๆ กัน
4. การบูรณาการนี้มีเป้าหมายอยู่ที่การใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นจุดเริ่มต้นในการ นำเสนอหลักและวิธีคิดของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในแง่เนื้อหาของครูสามารถ ดำเนินไปตามเงื่อนไขของแนวคิดปรัชญาสำหรับเด็กได้ดังเดิม กล่าวคือ ครูจะต้องไม่ แสดงตนในฐานะผู้รู้ รวมถึงไม่ใช่ผู้ให้คำตอบสุดท้าย ครูมีหน้าที่ช่วยให้เด็กสามารถ เรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเอง ครูอาจจะช่วยให้คำแนะนำหรือตั้งคำถามที่เป็นการผสมผสาน มุมมองของหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเป็นแบบอย่างได้ได้แต่ต้องหลีกเลี่ยงและระมัดระวัง ในเรื่องการปลูกฝังความเชื่อ คำแนะนำหรือการอธิบายใดๆ น่าจะมีเป้าหมายที่เป็นไป ในทำนองที่เป็นการยั่วให้คิด หรือท้าทายให้ทดสอบความคิดเห็นที่ครูได้อธิบาย
5. การที่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีวิธีในการพิจารณาประเด็นปัญหาถึง 10 วิธีนั้น ครู สามารถใช้เป็นแนวทางส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำมาใช้พิจารณาเปรียบเทียบคำตอบ ที่ได้จากการใช้แนวคิดแบบโยนิโสมนสิการพิจารณาประเด็นปัญหตามวิธีต่างๆ ได้ใน การอภิปรายเช่นเดียวกันกับการชี้ให้เห็นการแบ่งแยกลักษณะเด่นระหว่างคำตอบที่ แตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับหนทางที่แตกต่างกันในการตอบคำถาม ผู้เรียนจะได้เรียนรู้วิธีที่แตกต่างกันจากการตอบคำถามที่มีความแตกต่างกันในวิธีคิด
6. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถใช้ตัวแบบในการพัฒนาทักษะการตั้งคำถามของ ผู้เรียนได้ ทั้งโดยการนำไปใช้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการตั้งคำถามตามกรอบวิธี คิดแบบโยนิโสมนสิการ และโดยการที่ผู้สอนสร้างคำถามตามรูปแบบหรือมุมมองของวิธี

คิดแบบโยนิโสมนสิการในรูปแบบต่างๆ ในการกระตุ้นทำให้เกิดความสงสัยเพื่อที่จะหาคำตอบ

7. ผู้สอนอาจส่งเสริมท้าทายให้ผู้เรียนในชุมชนแห่งการสืบสอบ ร่วมกันตั้งคำถามต่อหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบต่างๆ ที่นำมาใช้ ทั้งโดยการนำเสนอและส่งเสริมให้เกิดการพิจารณาหาความหมายที่แท้ของหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบต่างๆ เช่น คุณค่าแท้คุณค่าเทียมมีความหมายที่แน่นอนตายตัวหรือไม่ แยกแยะได้จริงอย่างไร หรืออาจจะชวนให้สนทนาในประเด็นเรื่องการตั้งคำถามต่อเป้าหมายของวิธีคิดแบบต่างๆ พิจารณามีแง่มุมความขัดแย้งกันระหว่างคำตอบตามวิธีแบบต่างๆ หรือไม่ ความขัดกันดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร มีแนวทางอย่างไรที่จะรู้ได้ว่าในสภาวะการณ์หนึ่งควรใช้วิธีคิดแบบใดในการพิจารณาประเด็นปัญหา ฯลฯ โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้อาจต้องพิจารณาถึงความพร้อมของผู้เรียนด้วย

4.4 สรุป

การบูรณาการที่นำเสนอข้างต้นนี้เป็นความพยายามในเบื้องต้นที่จะนำเสนอแนวทางในการผสมผสานวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้ากับแนวทางการพัฒนากระบวนการคิดของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อส่งเสริมความสามารถทางการคิดเชิงวิเคราะห์ และพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อความสามารถในการใช้เหตุผลของเด็กไทย โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดกระบวนการในการเปลี่ยนห้องเรียนที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กลายเป็นชุมชนแห่งการสืบสอบที่ครูและนักเรียนจะร่วมกันแสวงหาคำตอบให้กับประเด็นปัญหาต่างด้วยความเข้าใจร่วมกันบนพื้นฐานของหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ทั้งนี้เพราะการนำแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กใช้เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการที่ผู้เรียนขาดเครื่องมือสำคัญ นั่นคือ ทักษะความคิดและความสามารถในการให้เหตุผลที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการอ้างเหตุผลที่ถูกต้องอาจจะประสบปัญหาบ้างเนื่องจากในสังคมไทยยังมีความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่ทั้งในการเข้าใจความหมาย เนื้อหา ขอบเขตและวิธีการของปรัชญา ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาหาแนวทางที่จะทำให้สามารถนำแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กมาปรับใช้ใน

สังคมไทยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดโดยอาศัยหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้ามาบูรณาการกับกระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็ก ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าน่าที่จะมีส่วนช่วยจัดอุปสรรคที่จะมีต่อการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ที่จะคิดด้วยตนเองได้ ทั้งในส่วนที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้สอนได้มีกรอบในการพิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างต่อผู้เรียนและผู้สอน เพราะวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีการแบ่งรูปแบบวิธีคิดที่ชัดเจนสามารถนำไปขยายและต่อยอดใช้พิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ ได้โดยมีความสอดคล้องกับกระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็ก ทั้งนี้หลักวิธีแบบคิดโยนิโสมนสิการสามารถช่วยจัดวางพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการตั้งคำถาม รวมทั้งทักษะอื่นที่สอดคล้องต่อการพัฒนากระบวนการคิดตามแนวทางของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก เป็นการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางการใช้วิธีคิดจากโยนิโสมนสิการเป็นทางเลือกในการกำกับและอำนวยความสะดวกในการสร้างชุมชนแห่งการสืบสอบที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิดควบคู่ไปกับปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม

โดยมุ่งศึกษาแนวทางการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งประกอบด้วยวิธีคิด 10 วิธี ได้แก่ 1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ 3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา 4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา 5. วิธีคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ 6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก 7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม 9. วิธีคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน 10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท เข้ากับแนวการสอนตามหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็ก ซึ่งมีจุดประสงค์หลัก คือ เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะคิดได้ด้วยตนเอง โดยผ่านสื่อที่มีลักษณะเชิงเรื่องเล่า ซึ่งช่วยทำให้เกิดการสนทนา เกิดกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ ด้วยการใช้เหตุผล การสร้างมโนทัศน์ และการสื่อสารความหมายสู่คนอื่นโดยวิธีการที่ลิบแมนเรียกว่า ชุมชนแห่งการสืบสอบ (community of inquiry) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการขาดทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลและความสามารถในการให้เหตุผลที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการอ้างเหตุผลที่ถูกต้องซึ่งอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้

5.1 การสรุปและอภิปรายผล

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการและปรัชญาสำหรับเด็กมีเป้าหมายเหมือนกันคือมุ่งให้เกิดการคิดด้วยตนเองเป็น แต่ทั้งสองแนวทางมีวิธีการที่ต่างกัน ในขณะเดียวกันมีสิ่งหนึ่งที่ถือเป็นจุดร่วมสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การบูรณาการเกิดขึ้นได้ คือการใช้ทักษะในการคิดพิจารณาด้วยเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาตัวผู้เรียนให้มีทักษะในการใช้เหตุผล ดังที่ได้แสดงให้เห็นว่าปรัชญาสำหรับเด็กมีลักษณะเด่นในการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลโดยการให้ความสำคัญกับกระบวนการใน

การดำเนินกิจกรรมของชั้นเรียนที่จะเปลี่ยนแปลงห้องเรียนที่ครูเป็นผู้ให้ความรู้มาสู่ห้องเรียนของชุมชนแห่งการสืบสอบที่นักเรียนและครูจะร่วมกันแสวงหาการตัดสินใจที่ตีบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชั้นเรียนในการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลร่วมกันระหว่างผู้เรียนในฐานะที่สมาชิกของชุมชนแห่งการสืบสอบ ในขณะที่แนวทางของการใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนั้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลในการแสวงหาคำตอบตามกรอบวิธีคิด

การพิจารณาแยกแยะลักษณะเด่นของแต่ละแนวทางทำให้เห็นความเป็นไปได้ในการบูรณาการปรัชญาสำหรับเด็กกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในลักษณะที่เป็นการบูรณาการวิธีคิดของโยนิโสมนสิการเข้ากับกระบวนการของปรัชญาสำหรับเด็ก เพื่อแก้ไขข้อจำกัดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโลกทัศน์และพื้นความรู้ของครูที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมในชั้นเรียน ซึ่งถ้าหากขาดความเข้าใจในหลักการหรือแนวคิดสำคัญในการกำกับ การตั้งคำถาม การอภิปราย การร่วมสนทนาในชุมชนแห่งการสืบสอบอาจไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางในการบูรณาการที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอในลักษณะที่เป็นการผสมผสานวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้าไปในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทั้งในการใช้เรื่องเล่าหรือนิทาน การตั้งประเด็นคำถาม การแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการเทคนิควิธีการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนสามารถนำเนื้อหาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้าไปผสมผสานให้เกิดแนวทางที่เป็นรูปธรรมสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ร่วมกับกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดใช้เหตุผลของหลักสูตรปรัชญาสำหรับเด็กได้ ทั้งนี้ด้วยความชัดเจนและรูปแบบวิธีการคิดที่ไม่ซับซ้อนทำให้ง่ายต่อการนำไปปรับใช้ด้วยความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับครูในการที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาความสามารถที่จะเรียนรู้การคิดด้วยตนเองของผู้เรียน ทั้งยังน่าจะสามารถนำไปพัฒนาต่อให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับชั้นต่างๆ ตามความพร้อมของผู้เรียนได้อย่างดี

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องการบูรณาการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับปรัชญาสำหรับเด็ก อาจจะพิจารณาศึกษาแนวทางการนำเรื่องเล่าทางศาสนา เช่น ชาดกต่างๆ มาใช้เป็นเนื้อหาสำหรับการสอนตามแนวทางปรัชญาสำหรับเด็กได้ด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ทิตินา แชมณี และคณะ. (2544). วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ
- นภเนตร ธรรมบวร. (2545). การพัฒนากระบวนการคิดในเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัทมศิริ วีรานุรักษ์. (2544). ผลของการใช้กระบวนการเรียนการสอนตามแนวการสอนแบบชุมชนแห่งการสืบสอบเชิงปรัชญาที่มีต่อทักษะการคิดของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 . วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา .
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). ความคิด : แหล่งสำคัญของการศึกษา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2538). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- _____. (2547). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม . กรุงเทพฯ : ศยาม.
- สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ.(2548).ปรัชญาสำหรับเยาวชนกับการสอนปรัชญาในฐานะวิชาศึกษาทั่วไป. กรุงเทพฯ:โครงการส่งเสริมการวิจัยปรัชญาและศาสนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุนน อมรวิวัฒน์.(2542).การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- _____. (2544).หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม.กรุงเทพฯ:โครงการกิตติเมธีสาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2530).การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ.กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- _____. (2545).คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม “ตัวอย่างการคิดแบบโยนิโสมนสิการ”.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมธีทิปส์ จำกัด.
- สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542.
- Fisher, R.(2000). Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom.London: Continuum.

Haynes, J.(2008) Children as Philosopher.New York : Rouledge.

Lipman, M. (1974) Harry Stottlemier's Discovery. New Jersey: Institute for the Advance of
Philosophy for Children.

_____. (1980)Philosophy for Children. New Jersey:Montclair State University.

_____. (1988). Philosophy Goes to school. Philadelphia: Temple University Press.

Lipman, M. and Sharp,A.M..(1975) Teaching Children Philosophical Thinking: An
Introduction to the Teacher's Manual for "Harry Stottlemier's Discovery." New
Jersey: Institute for the Advance of Philosophy for Children.

Lipman, M. (2003). Thinking in Education. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University
Press.

MacNaughton,G. and Williams, G.(2004}. Teaching Young Children : Choices in Theory
and Practice. Berkshire : Open University Press.

Pritchard,M.(2002). "Philosophy for Children." Stanford Encyclopedia of
Philosophy.<http://plato.stanford.edu/entries/children/>(accessed,6 june 2008)

ประวัติย่อผู้วิจัย

นาย วีรยุทธ เกิดในมงคล สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต สาขาการสอนวิชา
เฉพาะ(ศิลปศึกษา) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 และระดับมหาบัณฑิต
สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2545 ปัจจุบันรับหน้าที่เป็น
อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

